

Branimir Crljenko
Rovinj

HRVATSKO - SLOVENSKE JEZIČNE GRANICE U DIJALEKTOLOŠKIM RADOVIMA M. MALECKOG O ISTRI

UDK: 811.163.42'282 (497.5-3 Istra)
341.222:811.163.42

Rad primljen za tisak 5. 3. 2004.

Čakavska rič, Split, 2004.

Izvorni znanstveni članak
Original scientific paper

Recenzenti: Sanja Vulić, Josip Lisac

*** U svom *Pregledu slavenskih govora u Istri* čuveni poljski slavist Mieczysław Malecki još je 1930.g. utvrdio u kojim se mjestima na sjeveru Istre govori hrvatskim, a u kojima slovenskim jezikom.

Prema njegovoj knjizi i dijalektološkim kartama Istre u njoj, stanovnici župa *Topolovac*, *Gradina* i *Pregara* na Buzešćini te mjesta *Skadanščina*, *Obrov*, *Poljane*, *Račice* i *Starod* na Čičariji su čakavci, preko trideset čakavskih naseljenih mjesta u sjevernoj Istri, koja su po njemu hrvatsko jezično, dakle, i etničko područje, danas su u sastavu slovenskog državnog prostora.

Pojava te knjige nije imala samo prvorazredno filološko značenje.

Pred više od 70 godina pokazala je drugačiju sliku Istre od one koju je Europi i svijetu pokušala nametnuti fašistička Italija, pokazala je – slavenski karakter Istre.

U novim prilikama, danas je ta knjiga neprijeporno svjedočanstvo etnolingvističkih hrvatsko – slovenskih odnosa na prostorima najvećega hrvatskog poluotoka.

Iako su govori Buzešćine, koji čine buzetski ili gornjomiranski dijalekt, toliko izdiferencirani da se s pravom kaže da na tom prostoru "saka voas ima soj glas", iako sadrže zamjenicu *kaj*, po najvećem broju zajedničkih crta, prema ukupnosti svojih značajki, oni su čakavski.

Ne može *što* učiniti istarske čakavce na jugu Istre štokavcima, niti *kaj* istarske čakavce njezina sjevera kajkavcima.

Teritorijalni ustupci nikada u povijesti nisu bili dobar temelj za izgradnju mira i dobrosusjedskih odnosa, poglavito kada je do njih dolazilo uklanjanjem jezičnih i drugih znanstvenih argumenata, zaobilaznjem eksperata, isključivanjem javnosti i nakon tajnih dogovora političara. ***

Veliki poljski jezikoslovac i profesor južnoslovenske filologije na Krakovskom sveučilištu Mieczysław Małecki bio je zaljubljenik u Istru i strasni istraživač jezika njenih stanovnika. Godine 1928. i 1929. je u pet navrata ili puna četiri mjeseca boravio u Istri skupljajući građu, proučavajući govore i dijalekte istarskih Hrvata i Slovenaca. Kao plod tih njegovih istraživanja nastala je knjiga *Przegląd slowiańskich gwar Istri* (*Pregled slavenskih govora u Istri*), što ju je 1930. g. u Krakovu izdala Poljska akademija znanosti. Tim je svojim djelom Małecki zadužio Istrane, čitav naš narod i slavističku znanost. Kada ne bismo znali da je knjiga *Razmještaj južnoslovenskih dijalekata na poluotoku Istri*, što ju je još 1916.g. napisao naš Istranin, Vodičanin Josip Ribarić, čekala u Beogradu do 1940.g. da bi tek tada bila objavljena, rekli bismo da je Małeckijev *Pregled...* ne samo značajno nego i prvo znanstveno filološko djelo koje je temeljito obradilo dijalektološko stanje hrvatskog jezika na najvećem našem poluotoku.¹

Veliko značenje tog djela za jezikoslovlje nije nikada bilo upitno. U njemu su nakon temeljitih terenskih istraživanja, prema znanstvenim metodama tada važeće lingvističke geografije i na temeljima tadašnjeg stupnja razvitka dijalektologije, opisane i klasificirane sve značajne skupine govora i dijalekata hrvatskog *čakavskog* narječja. Małecki ga je ilustrirao sa šest dijalektoloških karata.

¹ Kada je Josip Ribarić 1917. g. Sveučilištu u Beču predao svoju dizertaciju *Gruppierung südslavischer Dialekte der Halbinsel Istrien mit einer Darstellung der Mundart von Vodice in Istrien* (Grupiranje južnoslovenskih dijalekata na poluotoku Istri s prikazom govora Vodica u Istri), Vaclav Vondrak je visoko ocijenio njegov rad izjavivši da taj rukopis nije samo doktorska dizertacija već i habilitacija. Ipak, što zbog nemogućnosti da plati visoke troškove postupka, što zbog drugih razloga, Ribarić nikada nije doktorirao. Nije bio bolje sreće ni s objavljivanjem svog rada. Budući da Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti u Zagrebu, zbog novčane oskudice dugo nije mogla tiskati knjigu, na nagovor Stjepana Ivšića poslao je Ribarić svoj rad Aleksandru Beliću u Beograd. Nove su neprilike nastale kada je objavljivanje knjige u *Srpskom dijalektološkom zborniku* Ribarić uvjetovao da se to obavi bez preinaka njezina jezika i latiničkim pismom. Čini se da je baš zbog toga rukopis dugo stajao u ladici.

Kada je 1935. g. u *Jadranskom kalendaru* Małecki tiskao članak *Slavenski govori u Istri*, uz koji je objavljena i dijalektološka karta Istre, Ribarić je bio uvjeren da je Małecki imao uvid u njegov rad i kartu, da je ta karta plagijat njegove karte dijalekata koja se nalazila uz neobjavljeni rukopis dizertacije što je još uvijek čamio u ladicama A. Belića. Pisao je u Beograd i prosvjedovao shvativši da je pokraden, da Małecki nije u nekoliko mjeseci svog boravka u Istri mogao toliko detaljno upoznati njezine dijalekatske značajke da bi mogao napraviti takvu kartu. Usporedba tada objavljene karte s jednom dijalektološkom kartom Istre Josipa Ribarića, koja se čuva u obiteljskoj arhivi Ribarićevih, neporecivo govori da je riječ o istom autoru, da je Małecki za izradbu svojih dijalektoloških karata koristio, imao pred sobom, kartu Josipa Ribarića. Kada je 1940. g. *Srpski dijalektološki zbornik* konačno objavio Ribarićev rad naslovljen *Razmještaj južnoslovenskih dijalekata na poluotoku Istri*, u knjizi nije bilo dijalektološke karte koju autor inače u tekstu spominje, što potvrđuje pretpostavku da ju je Małecki ne samo koristio nego i otuđio, da se u trenutku objelodanjanja knjige karta više nije nalazila uz rukopis, a najvjerojatnije ni u Beogradu.

O svemu je tome bilo riječi u Žminju 2002. g. na predstavljanju novog izdanja ove Ribarićeve knjige naslovljene *O istarskim dijalektima*.

Pojava *Pregleda slavenskih govora u Istri* imala je prije 70 godina i drugačije značenje, pokazala je drugačiju sliku Istre od one koju je Mussolinijeva fašistička Italija pokušala nametnuti Europi i svijetu, pokazala je – slavenski karakter Istre.

“VRLO OŠTRO OCRTANA” GRANICA NA DRAGONJI

Podatci što ih donosi ta knjiga u ovom našem vremenu dobivaju dodatnu vrijednost, nakon osamostaljenja Hrvatske i Slovenije postaju dragocjeni i svojim etnolingvističkim kontekstom. Autor je, prikazujući rasprostiranje raznih govora i dijalekata u njoj, prikazao i granice do kojih dosežu izoglose slovenskih i hrvatskih dijalekata na sjeveru Istre. Time je, i ne htijući, u vrijeme kada hrvatsko–slovenska granica kao međudržavni problem nikoga još nije mogla zanimati, bez ikakvih primisli, nepristrano i objektivno iznio podatke dokle sežu govornitelji hrvatskog, a dokle slovenskog jezika, do kuda je slovenska, a do kuda hrvatska Istra.

Govorimo o dvije skupine hrvatskih čakavskih naselja koja su danas u Sloveniji.

Maćecki iznosi da je ta granica na sjeverozapadu Istre rijeka Dragonja ili Rokava, kako je zovu Slovenci. *Pomjanski* i *dekanski* dijalekt slovenskog jezika nalaze se sjeverno od toka rijeke Dragonje, a na njenoj lijevoj obali su stanovnici koji govore *čakavskim*, odnosno *čakavsko–štokavskim* dijalektima hrvatskoga jezika.

Ta je granica na Dragonji “*vrlo oštro ocrtana*”, izrijekom kaže Maćecki u svom članku što ga je pod naslovom *Slavenski govori u Istri* tiskao u *Jadranskom kalendaru* za 1935. godinu. Toliko je jasno određena da između slovenskih i hrvatskih govora uzduž toka rijeke nema tzv. *prijelaznih dijalekata* kakvih nalazimo na drugim mjestima, pa i u Istri, npr. između čakavskih i štokavskih te čakavskih i drugih *slovenskih* govora (Maćecki, 1935., 23 – 27).

U knjizi *Pregled slavenskih govora u Istri* iznosi da se granica između dvaju jezičnih idioma proteže “*od ušća Dragonje u more duž rijeke u istočnom pravcu sve do Trebeše, a odatle ravno do Rakitovca*”. Staro prirodno ušće Dragonje u more ucrtano je na njegovoj dijalektološkoj karti i nalazi se sjevernije od sadašnjega na jug pomaknutog i umjetno stvorenog ušća nastalog prokapanjem Kanala sv. Odorika.²

Maćecki doslovce piše: “*Uzduž južne granice krajnje slovenske točke čine sljedeća mjesta Krkače, Planjave, Labor, Trsek, Trebeše, Sočerga, Movraž, Rakitovec. Sjeverne*

² Zbog velikih proljetnih i jesenskih oscilacija vodostaja Dragonja je plavila solane i ugrožavala proizvodnju soli pa je 1904. i 1905. g. od sela Mlini do mora prokopan 1 m dubok i 6 m širok kanal za odvod viškova vode iz glavnog korita do mora u Savudrijskoj vali. Taj je prokop bio u funkciji samo za visokih vodostaja i kratko vrijeme. Za trajanja talijanske uprave nije održavan, brzo je zapušten i zaboravljen. Kada su, međutim, poplave u prvim godinama poslije Drugoga svjetskog rata ponovno ugrozile proizvodnju soli, opet je aktualiziran problem odvoda suvišnih voda Dragonje tim kanalom u more. Zato je rasteretni jarak na starome mjestu 1948. g. počelo prokapat i riječko poduzeće *Vodogradnja*. Završen je 1952. g. i nazvan Kanalom svetog Odorika. Dubok, osjetno kraći i bliži morskoj obali, Kanal sv. Odorika je preusmjerio znatan dio voda Dragonje i s vremenom “postao” glavni riječni tok. Slovenci, njihova stručna literatura, kartografija, brzo su se pobrinuli i za novo nazivoslavlje: Kanal sv. Odorika su već 1958. g. preimenovali, stali nazivati koritom Dragonje, njegovo ušće ušćem Dragonje, a staro korito i prirodnu granicu između Slovenije i Hrvatske – Starom Dragonjom. Tako je hidrotehničkim zahvatima, buldožerima slovenska granica u Istri “pomaknuta” 2 km južnije, na izvorno hrvatski teritorij. Uz već rečeno, treba znati da je zemljište, na taj način “priključeno” Sloveniji, vlasništvo hrvatske župe Dajla, koja ima sudsko rješenje o njegovu povratu stvarnom vlasniku, kao i to da je po uspostavi državne samostalnosti Slovenije i Hrvatske granični prijelaz postavljen na Kanalu sv. Odorika, a ne na mostu preko prirodnog korita Dragonje kod Sečovlja.

hrvatske granične točke su Kaštel, Merišće, Skoruš, Brič, Topolovac, Gradina, Pregara, Črnica, Brest” (Maček, 2002., 66).

Prema tome i **Mlini, Bužin, Škudelin i Škrile**, sva manja mjesta zapadno od Kaštela, a južno od Dragonje, koja su oduvijek bila hrvatska, a od početaka 90-ih godina pokušavaju se otrgnuti od hrvatske Istre i priključiti općini Piran, Slovenskom primorju, odnosno Republici Sloveniji, neprijeporno su integralni dio hrvatskog etnolingvističkog prostora.

Zapadno od crte povučene od Rakitovca područjem istarskog Krasa na sjever do Markošćine, prema Mačekom, na slovenskoj strani ostaju Zazid, Podgorje, Markošćina, a na hrvatskoj Jelovice i **Skadanščina**. Jezična granica zatim ide od Markošćine u pravcu istoka i jugoistoka uz cestu Trst-Rijeka ostavljajući na hrvatskoj strani mjesta **Obrov, Poljane, Račice, Starod**, Pasjak, Šapjane, Rupu, Lipu i Klanu. Prostori smješteni sjeverno od te linije “*spadaju u slovensko jezično područje*”, piše Maček.

U trećem poglavlju svoje knjige naslovljenom *Čakavska skupina* Maček piše: “*Od Lanišća granica skreće na sjeverozapad i dalje prolazi uzduž planinskih vrhova Orljaka i Mocvile sve do Žabnika; odatle naglo skreće prema sjeveru i zavijajući između sela Golac i Poljane dolazi do čakavskog Obrova, tj. do puta Trst-Rijeka. Zapadno od Obrova čakavsku osnovu uz veliki slovenski utjecaj ima još i mali zaselak Skadanščina. Od Obrova granica ide uzduž puta Trst-Rijeka na početku prema istoku, a zatim prema jugoistoku; u čakavsku skupinu treba ubrojiti sljedeće granične točke: Račice, Starod, Pasjak, Šapjane, Rupu, Lisac, Lipu, Skalnicu, Klanu i Studenu*” (Maček, 2002., 39-40).

Takvo je stanje na temelju prikupljene građe, terenskih istraživanja i znanstveno utemeljenih jezičnih diskriminanti poljski slavist ucrtao i u svoje dijalektološke karte, što je vidljivo i na presliku *Mape istarskih narječja* koja je sastavni dio spomenute njegove knjige.

KAKO SU **TOPOLOVAC I GRADINA** POSTALI **TOPOLOVEC I GRADIN**, A ČAKAVCI **SKADANŠĆINE I ČIČARIJE SLOVENC**?

Hrvatske župe **Topolovac, Gradina i Pregara** pripadajuća im okolna sela i zaseoci **Abitanti, Belvedur, Brezovica, Brežani (Sv. Šimun), Brežinari, Buželi, Dragonja, Dugobrd, Hrvoji, Jarkari, Kaline, Koromači-Boškini, Krstija, Močenigi, Pavlići, Reparac, Rosići, Sirči, Stara Mandrija, Šemi, Škrljići, Tuniši, Žrnovac ...**, dvadesetak manjih hrvatskih *čakavskih* naselja tog kraja na Buzeščini jezično su i po Mačekom hrvatski *čakavski* prostor. Ta su mjesta, unatoč protivljenju hrvatskoga istarskog svećenstva na čelu s Božom Milanovićem i bez dogovora i suglasnosti s tadašnjim lokalnim istarskim vlastima, odlukom Republičkog vijeća Bakarićeva Sabora NRH 1956. g. administrativno priključena Sloveniji (*Narodne novine*, 12. siječnja 1956.; Milanović 1976., 180-183).³

³ B. Milanović je u svojoj knjizi *Moje uspomene* na str. 181. zapisao:

“Narodu je predloženo da dade izjavu, želi li biti priključen općini Buzet, Umag ili Kopar bez obzira na narodne granice, dapače, govorilo se da se ne radi ni o promjeni jezika. Seljaci su se tada izrazili u prilog općine Kopar, i to stoga što su se nadali da će se ondje moći u većem broju zaposliti. Na temelju toga Hrvatski je sabor dne 15. XII. 1955. odobrio prijedlog da se iz SR Hrvatske izdvoje osam sela (stvarno ih je bilo 25) u župama Pregara, Gradina i Topolovac.

Slovenske škole uvedene su još šest mjeseci prije odluke iz Zagreba i Beograda. Budući da je odluka iz Zagreba ovisila o odluci Savezne narodne skupštine iz Beograda, mi, istarski svećenici (1. II. 1956.) poslali smo ondješnjem predsjedništvu potanje obrazloženu predstavku s molbom da se stara hrvatska granica u Istri ne bi promijenila. Međutim, u tome nismo uspjeli. Zato su tada župe Pregara, Gradina i dio Topolovca službeno priključene Republici Sloveniji. Črnica je ipak ostala u Hrvatskoj pa je u njoj opet uvedena hrvatska škola.”

Čitav je kraj sve do 1974. godine bio u sklopu pazinske crkvene administrature, a poslije toga su ga morali napustiti i hrvatski svećenici, čime je hrvatski jezik nakon škole bio istjeran i iz crkve.

U tim se mjestima stoljećima hrvatski govorilo i pisalo u crkvi, školi, na javnim mjestima. Hrvatskim su jezikom vođene župne knjige, tj. matice rođenih, vjenčanih, umrlih, pisani tekstovi nadgrobnih spomenika. Hrvatske škole već sredinom XIX. st. imaju i *Pregara* (1852.) i *Gradina* (1856.), a *Topolovac* nešto kasnije (1892.). Hrvatski su učitelji tih mjesta (Blaž Korošić, Josip Knaus...) djelatni promicatelji narodnjačkih ideja hrvatskih preporoditelja biskupa Jurja Dobrile i Matka Laginje.

Kod sviju popisa pučanstva to su čisto hrvatska sela. Kod onog zadnjeg što ga je 1910. g. sprovela Austro-Ugarska Monarhija, *Gradina* je, primjerice, imala 558 stanovnika od kojih su se svi izjasnili Hrvatima, *Topolovac* 620, tj. 620 Hrvata, a ni u *Pregari* koja je bila u sklopu Mjesne općine Buzet nije bilo Slovenaca (Cadastre 1946., 52-60).

Prvi Slovenci kod tog i ranijih popisa zabilježeni su u sjevernijem Rakitovcu.⁴ O tim mjestima, koja su u doba zakasnjelog hrvatskog nacionalnog preporoda u Istri pružala grčevit otpor iredentističkoj politici zatiranja hrvatstva, nasilnom uvođenju talijanskog jezika, potalijančenih ekonomija *Pioppino* za *Topolovac* i *Castellaro* za *Gradinu*, tvrdeći da su to "čisto hrvatska sela", u više su navrata pisale jedine hrvatske istarske novine tog vremena, puljska *Naša sloga* (26. lipnja i 17. kolovoza 1900.g.).⁵

Nikada i nigdje o njima kao slovenskim mjestima nije bilo ni spomena.

I po dragocjenim svjedočanstvima što ih nalazimo u spomenutoj knjizi i drugim dijalektološkim radovima M. Mačekog, ta su mjesta još tridesetih godina prošlog stoljeća jezično, dakle i etnički, hrvatski kraj.

U *Topolovcu* i *Gradini*, kao i u drugim naseljima tog kraja između Dragonje i Mirne, govori se *čakavsko-ikavskim* dijalektom koji Mačekovi uvrštava u čakavsko-štokavski dijalekatni tip i naziva *bujskim* govorom, a na dijalektološkoj karti u koji njegovo prostiranje prikazuje kosim crveno-plavim crtama na svijetlosmeđoj podlozi.⁶

Govor *Pregare* i naselja oko nje zbog nešto više slovenizama Mačekovi uvrštava među čakavsko-slovenske govore kod kojih razlikuje dva dijalekatna tipa: buzetski oko grada Buzeta i čičko-buzetski koji obuhvaća jugozapadnu Čićariju na sjeveroistoku od tog grada.

⁴ Otkako su priključeni Sloveniji, u ovim čakavskim mjestima iz popisa u popis rapidno opada broj osoba koji se nacionalno opredjeljuju kao Hrvati. Škola, crkva, nepostojanje institucija zaštite jezičnih i drugih posebnosti i smišljeni akulturacijski procesi čine svoje. Prema rezultatima zadnjih popisa pučanstva broj onih koji ne odriču svoju hrvatsku pripadnost zanemarivo je malen, ali je dvostruko veći broj onih koji izjavljuju da im je materinski jezik hrvatski.

⁵ M. Mačekovi, koji u svojoj knjizi rabi hrvatske likove ekonomija *Topolovac*, *Gradina*, *Pregara*, *Skadanščina* (a ne slovenske *Topolovec*, *Gradin*, *Skadanščina*...), navodi i potalijančena imena tih mjesta u vrijeme talijanske okupacije Istre. Tada se *Topolovac* službeno nazivao *Topollo di Belvedere*, *Gradina* *Gradigna*, a *Skadanščina* *Scadansina*.

⁶ Mačekovi nije u izvorniku svoje knjige 1930. g. rabio lingvističke izraze u kojima termini: jezik, narječje, dijalekat, poddijalekat, mjesni govor... imaju ona distinktivna značenja koja u nas postoje danas. Na njegovoj prvoj dijalektološkoj karti u knjizi (Mapka nr.1) naslov je *Mapa istarskih narječja*, a iznad legende koja prikazuje čakavske, slovenske, štokavske, čakavsko-štokavske i čakavsko-slovenske govore stoji natpis *Tipovi narječja*, a ne *Dijalekatni tipovi*, kako je to u hrvatskome prijevodu njegove knjige izdane u Rijeci 2002. g.

U *Pregari* i naseljima oko nje govori se *čakavštinom* buzetskog tipa koju on naziva *buzetskim* govorom i na svojoj dijalektološkoj karti ucrtava crveno-zelenim uspravnim crtama.

I nekoliko puta veći prostor slabo naseljene *Ćićarije*, tj. sjeveroistočne Istre, Mačeki opisuje kao čakavski, dakle hrvatski kraj. Dio te čakavske Ćićarije danas je u Sloveniji, a po Mačekom nije sastavnica slovenskoga, nego hrvatskog jezičnog, dakle i etničkog prostora. Kada se i kako ta amputacija dogodila, o tome se malo zna, malo piše i još manje govori.

Riječ je o više naselja uz cestu Trst-Rijeka. Prema jezičnim odrednicama "na hrvatskoj strani" Ćićarije Mačeki smješta danas već slovenska mjesta *Skadanjščinu, Obrov, Poljane, Račice, Starod...*, a za njih tvrdi da predstavljaju "sjeverne srpskohrvatske granične točke", a tek "sva mjesta smještena sjeverno od te linije spadaju u slovensko jezično područje".

Mjesne govore te skupine naselja, onih u Sloveniji, kao i Jelovica, Šapjana, Pasjaka, Rupe, Muna, Žejana, Brguda, Brgudca..., tj. onih koji su danas u Hrvatskoj, Mačeki opisuje kao *čakavske* koji čine jedinstveni dijalekatni tip što ga je on nazvao *ćićkim* i na prvoj dijalektološkoj karti svoje knjige označio isprekidanim okomitim crvenim crtama. Na zadnjoj, šestoj dijalektološkoj karti Istre, na kojoj je prikazao prostiranje upitno-odnosnih zamjenica *ča-zač, ča-zašto, što-zašto, kaj-zakaj i kaj-zašto*, govori su *Skadanščine, Obrova, Poljana, Račica, Staroda*, i gore navedenih mjesta koja su u Hrvatskoj, smješteni među čakavske govore koji rabe samo upitno-odnosne zamjenice *ča* i *zač*, u kojima nema zamjenica *kaj* i *zakaj*. Te izolekse prostiru se od *Skadanščine* na sjeveru do Pazinščine, Žminjšćine i Labinščine na jugu poluotoka (Mačeki, 2002., 125 i 130).⁷

ČAKAVSKA SU NASELJA JUŽNO, ALI I SJEVERNO OD DRAGONJE TE NA ĆIČARIJI

*** Svjedočanstva Baudouina de Courtenaya, P. Kozlera, S. Rutara, J. Ribarića, M. Kosa, M. Hraste, T. Peruška, B. Milanovića, P. Šimunovića... ***

I drugi su filolozi, povjesničari i znanstvenici, poznavatelji istarske jezične stvarnosti prije i poslije Mačekog na isti način opisivali etnolingvističko stanje na poluotoku.

I poljski filolog Baudouin de Courtenay, preteča fonologije koji je snažno utjecao na F. de Saussurea, a bavio se uz ostalo i proučavanjem slovenskih dijalekata, ostavio je svjedočanstvo o pripadnosti govora stanovnika ćićarijskoga krasa čakavskome narječju. Čuveni je slavist u pismu što ga je iz Gorice 10. rujna 1877. g. uputio u *Podgrad* zemaljskom poslaniku i kasnijem načelniku tog mjesta Slavuju Jenku, pokazao da mu je poznato kako istarski Ćići ne govore slovenski, nego hrvatski, i to čakavski. U tom pismu doslovce stoji: "Od Žejan i njih rumunskih prebivalcev vedel sem že nekaj popreje; toda o Munah, kakor tudi o vsi primitivnosti običajev, nošnje, govora i t. d. prebivalcev tistih krajev proizvedel sem še te od Vas ... Mislim, da v Munah in v *Podgradu*, kakor vsi Ćići, govore ne slovensko, ampak srpskohrvaško, in sicer čakavsko. Čakavsko pa narečje je za mene posebno zanimivo." (Ribarić, 1940., 34 i 35).

⁷ U tim je mjestima do danas očuvano čakavsko narječje, ali samo kao jezik u obitelji. Slovenski je jezik službeni jezik uprave, javnih natpisa, nastavni jezik u školi, uporabni jezik u crkvi.

U zemljovidu Slovenije što ga je 1853. g. napravio slovenski kartograf Peter Kozler, izvan ucrtanih granica slovenskoga naroda i ozemlja, a u hrvatskome etničkome prostoru, nalaze se ne samo župe **Topolovac**, **Gradina** i **Pregara** te 27 okolnih sela, odnosno **Mlini**, **Bužim**, **Škudelin** i **Škrile**, sva mjesta južno od Dragonje u Istri, nego i **Trebeše**, pa **Golac** i **Poljane**, te čak Metlika i Črnomelj, odnosno Bela krajina, prostor oko Lendave i onaj uz Mokrice sve do Krškog.⁸

Poznati je slovenski povjesničar i arheolog Simon Rutar (1851.- 1903.), autor nekoliko regionalnih povijesnih monografija, među kojima je *Trst in Istra* (Ljubljana 1896.- 1897.), u svojoj knjizi *Samosvoje mesto Trst in mejna grofija Istra* utvrdio da su govori južno od Dragonje hrvatski, čakavski, štaviše, da postoje hrvatska čakavska sela *čak i sjeverno od rijeke i doline Dragonje* u Istri (Rutar, 1896., 65).

Na temelju jezikoslovnih istraživanja, gotovo istovjetnu tvrdnju iznosi i jedan od najvećih i najuglednijih slovenskih medievalista, povjesničar Milko Kos. U njegovu je članku *O starejši slovanski kolonizaciji v Istri* tiskanom 1950. g. u knjizi *Razprave Slovenske akademije znanosti in umetnosti 1.* napisano: *Ozemlje slovenske naselitve se razprostira med morjem od Miljskega do Piranskega zaliva na zapadu, visokim Krasom na severozahodu in reko Rokavo ali Dragonjo, ki velja za mejo med Slovenci in Hrvati v tem delu Istre, na jugu*. Govoreći o jezičnim značajkama dijalekta kojim govori puk sjeverno od Dragonje, napisao je da se taj govor *“oštro razlikuje od čakavsko-štokavskog dijalekta Hrvata južno od Rokave-Dragonje.”* (Kos, 1950., 63- 64 i 67).

I prof. Josip Ribarić, Hrvat, rođeni Istranin iz Vodica, dakle čovjek podrijetlom iz tog kraja i najbolji poznavatelj onodobnih sjevernoistarskih jezičnih prilika, jednako se odredio prema rasprostiranju čakavskih idioma u Istri o kojima ovdje govorimo. U svojoj je knjizi *Razmještaj južnoslovenskih dijalekata na poluotoku Istri* govore nekadašnjih hrvatskih župa **Topolovca**, **Gradine** i **Pregare**, kao i sve druge govore južno od Dragonje, opisao kao čakavske.

Među čakavske govore došljačkog stanovništva opisao je i govore koji čine, kako je doslovce napisao: *“pretežno ikavski čakavski dijalekat na kraskoj visoravni”* (Ribarić, 1940., 28-42).

Tim dijalektom prema Ribariću govori 16 sela Ćićarije i Brkina, od kojih su u Hrvatskoj u Ribarićevo vrijeme bila tek Mune Vele, Mune Male, Veli Brgud, Mali Brgud, Lipa, Rupa, Šapjane, Pasjak, Brdce. U Sloveniji su već tada, na Ribarićevo čuđenje, bila *ikavsko-čakavska* naselja **Obrov**, **Podgrad**, **Račice**, **Podbiže**, **Starad**, **Golac**, **Poljane** i **Skadanščina**. To se, prema Ribariću, dogodilo zato što narod u svom razvitku *“ide onim putem kojim ga njegovi obrazovani ljudi vode”*, zbog toga što su ta mjesta u prošlosti bila prometno i duhovno izolirana od hrvatskih utjecaja, u njima su djelovale slovenske škole, u crkvi su bili slovenski svećenici, narodni je preporod u njih prodro iz Slovenije, preko slovenskih učitelja, dušobrižnika, činovnika i trgovaca. Administrativni, odnosno državno-pravni okvir u kome su se ta naselja dugo nalazila, akulturacijski procesi djelovanjem škole i crkve i vrijeme učinili su svoje. Radi se, međutim, o stanovništvu hrvatskog podrijetla, čiji se

⁸ Slovenski političar Zmago Jelinčič, predsjednik Slovenske nacionalne stranke i od 1992. g. zastupnik u slovenskom parlamentu, napravio je *“svoje”* i *“prošireno”* izdanje tog zemljovida. U krivotvorini te tobože Kozlerove karte rastegnulo je svoju veliku Sloveniju ne samo na čitavu hrvatsku Istru s Rijekom do Rječine, nego i na povećje dijelove Austrije i Italije.

govori po svojim značajkama razvrstavaju dijelom u sjeverozapadni ili ekavsko - čakavski dijalekt, a dijelom među doseljeničke govore i čakavskog i štokavskog pučanstva s ikavskim i ikavsko-ekavskim refleksom jata /e/. U prostoru ikavsko-ekavskih govora odraz jata se dijelom, ali ne u svim slučajevima, ostvaruje prema pravilu Meyer -Jakubinskij. U Munama se, primjerice, govori *cviće, litina, sinokoša, ali cvet, leto, seno*, a ekavski su odrazi starohrvatskog jata u riječima kao što su *delo, sused, beseda*...

Mate Hraste je u članku *Refleks nazala o u buzetskom kraju* ustvrdio da su govori u dolini rijeke Mirne oko Buzeta izvorno čakavski, da su u dalekoj prošlosti bili još čakavskiji i bez nanosa slovenskih kajkavizama koji su novijeg datuma, što se vidi i po refleksu stražnjeg nazala /o/ u /a/, ali i iz pisanih dokumenata nastalih u prošlosti u tom kraju u kojima nema ni upitno-odnosnih zamjenica *kaj-zakaj* ni brojnih drugih slovenizama.

Slovensko-hrvatski jezični dodiri u Buzešćini traju stoljećima. Jezične interferencije u pravilu djeluju obostrano, ali su veći nanosi slovenskih jezičnih elemenata u čakavske govore sjeverne Istre posljedica činjenice da je buzetski kraj od 12. do 15. st. bio pod akvilejskom crkvenom jurisdikcijom, da je jezik crkve i administracije dugo bio slovenski. Tome su procesu pridonijele postojeće stare i u kasnijim vremenima izgrađivane prometnice. Glavna cesta od Hrpelja do Buzeta i željeznička pruga Divača-Pula "*uzduž koje je službeni jezik bio slovenski*" čitav su istarski sjever snažno gospodarski naslanjali na Sloveniju (Hraste, 1963., 130, Šimunović, 1970., 45).

Refleks /o/ > /a/, kojega nema u susjednim slovenskim dijalektima, Hraste smatra izvornom čakavskom značajkom govora tog kraja, starijom fonološkom pojavom jezičnog razvitka čakavskog narječja koja je u Istri u prošlosti bila rasprostranjenija, koja se prostirala dublje na jugu poluotoka, što potvrđuje činjenicom da je *Istarski razvod* bilježio današnje ekonime Sutivanac i Sveti Lovreč kao *Sativanac* i *Satlovreč*, da je u tom ne samo povijesno-pravnom, već i važnom jezičnom i kulturnom spomeniku zabilježen etnik *Satlovrečanac*. Potvrdu toj svojoj tezi nalazi i u jeziku glagoljskog *Notarskog protokola iz Draguča*, nastalom između godina 1595. i 1639. iz pera domaćeg čovjeka Andrije Matkovića, čije se isprave odnose na događaje u Draguču, Humu i Račicama. U spisima *Protokola* nema zamjenice *kaj, zakaj*, rabi se samo *ča* i *zač*, refleks jata je /e/, poluglasa /a/..., njegove fonološke, morfološke i leksičke značajke izrazito su čakavske (Hraste, 1963., 129-135).

I Tone Peruško se u svojoj knjižici *Razgovori o jeziku u Istri* jasno odredio prema pitanju do kuda u Istri sežu izoglose dijalekata hrvatskog, a do kuda izoglose slovenskog jezika. Mek izgovor glasova /č/ i /đ/ i čakavski oblici najbolje pokazuju gdje su granice dvaju idioma. Piše da tzv. *bujski čakavsko-štokavski* govor "*sjeverno od Buja zahvaća Momjan, Kaštel i Topolovac, tako da rijeka Dragonja čini granicu između hrvatsko - srpskog bujskog govora i slovenskog jezika preko Dragonje*". I za prostor istočnije od Topolovca, onaj gdje su *Gradina* i *Pregara* i drugih dvadesetak hrvatskih naselja oko tih župa, Peruško doslovce tvrdi: "*U Pregari se govori slično kao u Sočergi, ali u Sočergi se govori slovenskim jezikom dekanskog tipa, dok se u Pregari govori hrvatskosrpskim jezikom buzetskog tipa*" (Peruško, 1965., 23, 24 i 25).⁹

⁹ U puljskom dnevniku *Glasi Istre* od 29. lipnja 1993. g. David M. Fištrović je na str. 7 u članku *Tko je pobijedio kod Siska i kapitulirao kod Plovanije* opisao sjednicu što su je o promjenama granica s rukovodstvom ondašnjeg Kotara Pula 1. veljače 1956. g. održali predsjednik Saveznog izvršnog vijeća SFRJ Edvard Kardelj, potpredsjednik Izvršnog vijeća NR Srbije Slobodan Penezić (sic!) i predsjednik Sabora NR Hrvatske Vladimir Bakarić. Na toj su burnoj trosatnoj sjednici Istrani, dovedeni pred gotov čin, prosvjedovali, protestno napuštali skup ..., izjavljivali da je narod tog dijela Istre prevaren jer mu je obećavano da će jezik ostati hrvatski, da ostaju hrvatske škole i hrvatski svećenici u crkvi, da će njihovim priključenjem općini Kopar sve ostati kao do tada, a postupa se suprotno.

Božo Milanović je, ne samo u svom autobiografskom djelu *Moje uspomene*, nego u nekoliko navrata i ranije, iznosio činjenice prema kojima je kraj s ukupno 27 naselja u župama **Pregara, Gradina i Topolovac** na sjeveru Buzešćine u jezičnom i etničkom pogledu hrvatski prostor. U svojoj je prvoj knjizi o hrvatskom narodnom preporodu u Istri doslovce napisao: “*Putem općinske uprave, crkve i škole dospjela su u slovensko područje hrvatska (čakavska) pogranična mjesta Skadanščina, Obrovo, Podgrad s Račicama, Starad i poluštokavski Golac. Pregara, Gradina, Topolovac i ostala ondješnja sela južno od Dragonje jesu od starine hrvatsko jezično područje*” (Milanović, 1967., 122).

I ranije, praktički odmah nakon 1945. g., s više je svojih istupa, tekstova i predstavlja upozoravao javnost i najviše državne organe na akulturacijske procese koji dolaze sa slovenske strane, na pokušaje administrativne promjene ne samo narodnosnih prilika nego i stare hrvatsko-slovenske etničke granice na sjeveru Istre. Istarsko svećenstvo, kome je B. Milanović bio na čelu, obraćalo se svojim interpelacijama prorežimskom jugoslavenski orijentiranom svećeniku, povjesničaru i političaru Svetozaru Ritigu, piše prosvjede, traži susret s Vladimirom Bakarićem, odlazi u Zagreb, razgovara s ondašnjim hrvatskim ministrom unutrašnjih poslova Ivanom Krajačićem. Rezultati njihovih nastojanja nisu izostali. Godine 1948. ponovno su u **Pregari, Gradini i Črnci** otvorene škole s nastavom na hrvatskom jeziku, a Hrvatskoj sjedinjena sva mjesta južno od Dragonje pa se istarsko svećenstvo zbog toga pismom zahvaljuje predsjedniku ondašnje hrvatske vlade Vladimiru Bakariću. To stanje, nažalost, nije dugo trajalo (Milanović, 1976., 180, 181).

Iako nije bio ni dijalektolog ni jezikoslovac, Milanović je u svome tek nedavno pronađenu i objavljenju članku, zapravo pismu-promemoriji iz 1971. g., napisao: “*Rijeka i dolina rijeke Dragonje bila je od starine, već pod Austro-Ugarskom, narodna granica između Hrvata i Slovenaca. Među njima nije bilo o toj narodnosnoj granici nikada prepirke, ali pred 15 godina (1956. god.) bila je ta granica političkim odredbama umjetno poremećene na štetu hrvatske narodnosti. Narod govori u nekim selima, koja su priključena Sloveniji (južno od Dragonje) čakavski, a u nekima kajkavski, ali na hrvatskoj jezičnoj osnovi.*” Navodi da od “*starine stotine dokumenata iz župnih arhiva*”, kao i povijest hrvatskog školstva tih mjesta, te brojni dokazi neporecivo govore o hrvatskoj pripadnosti tih prostora.

U tom se tekstu Milanović žali da su Slovenci još prije negoli je donesena odluka o priključenju 27 hrvatskih istarskih sela Sloveniji uveli slovenske škole, a u osobnim iskaznicama je “*svim odraslim osobama službeno precrtana narodnost ‘hrvatska’ i upisana ‘slovenska’*. Nitko nije bio upitan da li tu promjenu prihvaća”.

Svoju visoku etičnost i privrženost miru, potvrđujući da je jedna od najistaknutijih moralnih okomica iz vremena komunističkog represivnog sustava, Milanović je zasvjedočio kada je u članku napisao: “*U Istri ima još hrvatskih mjesta koja su pripojena Sloveniji, kao na pr. Golac u Čičariji, gdje se govori štokavski, zatim čakavska sela Račice kod Podgrada, Obrovo, Starad i još neka sela, ali te su nepravilnosti nastale već pred mnogo godina pa će hrvatski narod pregorjeti to uz uvjet da se poprave spomenute najnovije krivice*” (Sošić, 2003., 35-43).

Najviši su državni dužnosnici, odbivši sve optužbe, izjavili da su Sloveniji ti hrvatski prostori potrebni jer se ne mogu ostvariti veliki gospodarski planovi s Piranskim zaljevom bez dobrog zaleđa. A što se tiče obećanja, ponovili su da će uistinu sve biti kao što je narodu rečeno, da će ostati hrvatske škole, hrvatski jezik u crkvi i na javnim mjestima, da se ne će mijenjati hrvatski identitet tog dijela Istre.

U nekoliko svojih radova u kojima razmatra dijalekatske značajke Bužešćine, Petar Šimunović ističe da su ti govori najizdiferenciraniji govori koji postoje u nekom našem kraju pa na temelju raščlambe jezičnih pojava utvrđuje da oni "nisu niti slovenski govori na koje su nakalemljene čakavske crte, već da govori buzetske zavale imaju čakavsku bazu na koju su slovenski dijalekti u dugom zajedničkom supostojanju i prožimanju jako utjecali i prilično okrnjili njezinu cjelovitost kakvu nalazimo u povijesnim dokumentima ovoga kraja i kakvu prepoznajemo danas unatoč mnogim natruhama" (Šimunović, 1976., 44).

To potvrđuje očuvanošću pretežitog dijela čakavskog glasovnog kao i morfološkog sustava. Brojne izoglose vezuju buzetske čakavske govore s ostalim čakavskim govorima u Istri. Tu su prije svega refleksi poluglasa koji daje /a/, ali i slogotvorno /l/ koje prelazi u /u/. Od ostalih značajki navodi čakavski refleks stražnjeg nazala u /a/ (*gaba, maka*), debilabijalizaciju finalnog /m/ u /n/, prijelaz /lj/ u /j/, nepostojanje zvučnih afrikata /d/ i /dž/, čuvanje suglasničkog skupa /jd/ (*puojden, nuojden*), mekani eksplozivni nefrikativni izgovor /č/, čuvanje suglasničkog skupa /čr/ (*črv, Črnica*), protetsko /lj/ i /v/ (*jimet, vuho*), očuvanost naglaska na zadnjem slogu ... i drevnu, stožernu čakavsku značajku - prijelaz starohrvatskog prednjeg nazala /e/ u /a/ (*jačmik, zajik*), a u morfologiji - uz ostalo - čakavski pogodbeni način: *bin, biš, bi, bimo*

U KONTINENTALNOM DIJELU SJEVERNE ISTRE

"SAKA VOAS IMA SOJ GLAS"

Dok je u sjeverozapadnoj Istri rijeka Dragonja kao hrvatsko-slovenska etnička i prirodna granica bila odsudna da linija koja razdvaja hrvatski i slovenski jezik ostane, kako je napisao Malecki, "vrlo oštro ocrтана" i bez "prijelaznih dijalekata", u buzetskom su kraju hrvatsko-slovenska jezična prožimanja bila izrazitija pa su utjecaji slovenskog jezika, nanosi elemenata njegova *notranjskog dijalekta* u izvorno čakavske govore znatno veći.

Oni su najizrazitiji prije svega u Roču i okolici, tj. u Roščini i općenito na sjeveru buzetske zavale. Među takve slovenske utjecaje Malecki je ubrojio prijelaz dugog /o/ u /u/: *vus* (= voz s obezvučenim finalnim /z/), *nus* (= nos), *kus* (= kost), *ruh* (= rog), refleks poluglasa u sufiksalskom formantu u /o/, a ne u /a/, kako je to u najvećem broju drugih slučajeva: *mačok* (= mačak), *lonoc, staroc, sladok, dobor, mokor*, obezvučenje zvučnih suglasnika na koncu riječi: *mras* (= mraz), *zop* (= zub), *moš* (= muž), redukciju kratkog /i/ i dugog /u/ i sl.¹⁰

Kako stanovnici ovog dijela Istre imaju odnosno-upitnu zamjenicu *kaj*, a ne *ča*, starija su istraživanja i neki filolozi govore Bužešćine proglašavali *kajkavskima* M. Malecki ih je nazvao *čakavsko-slovenskima*, a J. Ribarić *kajkavsko-čakavskim prelaznim dijalektom*. Slovenski dijalektolozi F. Ramovš i T. Logar nazivaju ih *slovenskim*, ne poričući nazočnost mnogih čakavskih crta. A. Belić je bio uvjeren da je kajkavština u kontinentalnom dijelu sjeverne Istre potisnula čakavštinu. P. Ivić smatra da ti govori sadrže dosta slovenskih, ali ipak najviše čakavskih elemenata (Belić, 1910., 84; Logar, 1961., 88-97; Ivić, 1963., 36-37).

¹⁰ Obezvučenje zvučnih suglasnika na koncu riječi nije iz slovenskoga jezika. Ta pojava, osim u hrvatskim kajkavskim govorima, postoji ne samo u buzetskom ili gornjomiranskom dijalektu, nego i u drugim dijalektima čakavskoga narječja, u najčakavskijim govorima u Istri, kakvi su primjerice žminjski i pazinski, pa čak i u udaljenom lastovskom jekavsko-čakavskom dijalektu.

O njima su kao o izvorno čakavskima na hrvatskoj strani pisali M. Hraste i D. Brozović, a P. Šimunović je u nekoliko svojih radova pokazao da je zaista riječ o čakavskim govorima koji imaju mnogo zajedničkog s onim najstarijim stratumom čakavskog narječja u Istri koji do danas živi u Bezačiji, u govorima Žminjšćine i Pazinšćine u središnjoj Istri (Šimunović, 1970., 35-49 i Šimunović, 1976. 41-44).

Brojne su izoglose koje govore Buzešćine obilježavaju kao izvorno čakavske. Zamjenice *što*, *kaj* ili *ča* su važne, ali ne i jedine diskriminante za određivanje pripadnosti nekog idioma određenom narječju ili nekom njegovom dijalektu. Važna je ukupnost sustava, u koji spadaju brojne fonološke, morfološke, sintaktičke, naglasne i leksičke značajke. Prema sveukupnosti tih značajki govore buzetske zavale znanstvena filološka literatura svrstava danas u čakavske. Pokušat ćemo ovdje navesti glavne zajedničke značajke mjesnih govora Buzešćine, među kojima – kao u rijetko kojem drugom kraju i dijalektu čakavskog narječja – postoje tolike razlike i neujednačenosti da ih najbolje ilustrira lokalna pučka dosjetka "saka voas ima soj glas".

ČAKAVSKA OSNOVA GOVORA ISTARSKOGA SJEVERA

Prozodijski ovo je područje dvoakcenatskog sustava silazne intonacije, ali su se u dijelu mjesnih govora izgubili ne samo uzlaznost nego i silaznost intonacije kao i razlike u dužini trajanja, sve osim mjesta naglasaka, siline izgovora naglašena sloga.

Akcent je najčešće na zadnjem slogu : *mlikò*, *kozà*, *sridà*, *ženà*, *žejà*, *japnò*, *uknò*, *otròk*, *danàs*, *zajik*..., ali ima i premještanja za jedan slog prema početku riječi : *nòga*, *vòda*, *zdèla*, *suza*, *besèda*.

Najčešći je refleks poluglasa i u leksičkom i padežnom morfemu /a/: *dan*, *san*, *daska*, *oganj*, *lonac*, *magla*, *kosac*, *popar*..., ali je u relacijskom morfemu nazočan i refleks /e/ : *ogenj*, *kosec*, *prasec*, *samen*, *turek*, *lonec*, *jarem*, *ocet* ... U Brestu također, u nekorijskim slogovima i drugim formantima, susrećemo i razvitak staroga poluglasa u /o/: *kosoc*, *vraboc*, *pesok*, *želodoc*, G pl. *dasok*.

Slogotvorno je /l/ dalo /u/: *žut*, *pun*, *vuna*, *buha*, *suza*, *mučat*, *dugo*, *vuk*, *puš* (= puž), ali ima nekoliko leksema koji gotovo u svim govorima imaju odraz /o/: *soza*, *sonce*.

Refleks prednjeg nazala /e/ (en) je /e/: *deset* < *desetb*, *pamet* < *pametb* ... , *Buzet* < *Pinguentum* ili diftongizirano /e/ > /ie/: *miesu* < *mešo*, *piet* < *petb* ...

/O/ u prednaglasnom slogu prelazi u /u/: *nugà*, *kuzà*, *unà*, *guvuriti*, *visukà*, ili u /a/, ako nije riječ o iskonskom /o/, nego o /o/ podrijetlom od stražnjeg nazala: nom.sing. *ròka*, dat. i lok. sing. *rakè*, nom. pl. *ròki*, dat. pl. *rakàn*, lok. pl. *rakàh*, instr. pl. *rakàmi*.

U govorima ovoga kraja očuvana je i drevna praslavenska tendencija čakavskog otvorenog izgovora prednjeg nazala i jata iza palatala /j/, /č/ i /nj/. Tu alijetnu i stožernu značajku čakavskog narječja stariju od vremena doseobe Hrvata na Jadran, jer se u balkanskom razdoblju razvitka jezika više nije provodila, taj prijelaz /e/ > /a/ susrećemo na gotovo čitavu prostoru buzetske zavale i Ćićarije u riječima kao što su: *jazik*, *zajik* < *jazik* < *jezikb*, *jačmik* < *ječmik*, a prijelaz /č/ > /a/ u riječi *kričati*.

Finalno /l/ se rijetko čuva, npr. u Brestu: *vol*, *sol*, ponekad otpada, npr. u Draščićima, Nugli, Brestu: *postu* (= postol, cipela), *pu* (= pola), *pu miša pu tiča* (= šišmiš), *su* (= sol),

vu (= vol), ali se dosta često, naročito u glagolskih pridjeva radnih, ostvaruje kao bilabijalno /w/: *vidiw, gledaw, cuw, kantaw, delaw* (= vidio, gledao, čuo, pjevao, radio < viděl, gledal, čul, kantal, dělal).

Konzonantni skupovi /*stj/, /*skj/ te /*zgi/ i /*zdj/ najčešće su dali /šč/ i /žj/: *klišća, ugnjišće, daščica, kuščerica, pošćen, išćejo, Vrhuščina* (< *Vrh*), *Roščina* (< *Roč*), *možjani*...

Skup /jt/ dao je /č/ : *puoč* (= poći), *noć* (= naći), ali se skup /jd/ čuva u prezentskim osnovama: *puojden, nojden*.

Na mjestu bezvučnog slivnika, mekog palatalnog /č/ ostvaruje se tipični čakavski palatalni okluziv /tʃ/.

Zbog napetosti u slogu simplificirani su teški konzonantski skupovi reduciranjem suglasnika /v/ i /p/: *storit, se, sraka, četrti, sekrva, srop* (= svrab), *luos* (= vlas), *tić, čela, šenica* ...

Oblavlja se debilabijalizacija nastavačkog /m/ u /n/: *delan, nosin, utrokon, sinon, kravan, besedon, besedan, brigon, zojcon, meston* ...

Kao i u drugim čakavskim dijalektima /lj/ prelazi u /j/: *jubav, judi, poje, boje, nedija*...
/*Dj/ se ostvaruje kao /j/: *preja, graja, žeja, žejen* (= žedan), *rojen, mlaji, slaji, tuji*, izostaju zvučne afrikate /dʃ/ i /dž/, ali ih susrećemo u riječima preuzetim iz romanskih dijalekata: *đornal, anđelić*.

Zvučni se suglasnici na koncu riječi obezvučuju: *golop, kriš, medvet, puš, ubras*. Jedino se zvučni fonem /g/ ne ostvaruje kao bezvučni /k/, već kao zvučni /h/ pa imamo: *breh, vrah, sneh, Boh* ... Iz suglasničkih se skupova /st/, /zd/ i /žd/ na koncu riječi gube zubni /t/, /d/: *milos, gros, daš* (= milost, grozd, dažd).

Čuva se suglasnički skup /čr/: *črn, črtalo, črv, čripnja, črlen, Črnica, Črnac*.

Kao i kod ostalih čakavskih dijalekata, i u buzetskom se javljaju protetsko /j/ ispred /i/ i /a/: *japno, jime, Jive, jigla* ... i nešto rjeđe protetsko /v/: *vuh*.¹¹

U starom Buzetu, Vrhu, Marčeniogli ... susrećemo prežitke drevnog *čakavizma*, tj. pojave zamjene palatalnih /č, ž, š/ piskavim /c, z, s/: *bacva, clovik, cekat, cudes* (= čuda), *četrtak* (= četvrtak), *lecit* (= liječiti), *macek* (= mačak), *mućit* (= moćiti), *cut* (= čuti), *skucet* (= skočiti).

I morfologija čuva čakavska obilježja. Množinski oblici imenica su kratki, bez pluralnih proširaka: *miši, zidi, puži, kmeti* ..., a /k/, /g/, /h/ se ispred /i/ ne sibilariziraju u /c/, /z/, /s/: *bregi, vragi, raki, orihi*.

¹¹ M. Lončarić je u svojoj knjizi *Kajkavsko narječje* u poglavlju *Buzetska "kajkavština"* o govorima buzetske zavale na stranici 162 napisao:

"S obzirom na njihov položaj na hrvatskoj dijalektološkoj karti i na čakavske osobine, svakako ih je najbolje danas ubrojiti u čakavsko narječje, kao što to čini Šimunović. Međutim, njegovi glavni argumenti u prilog takvu midljenju – što je u njima poluglas dao /a/ u svim položajima i da je /l/ prešlo u /u/ – zapravo ne stoje. Jednačenje poluglasa s /a/ svakako je važna osobina sa sinkronijskog gledišta, ali s obzirom na mogućnost da je to kasna pojava – gubi na težini. Razvoj /l/ > /u/ uopće ne može govoriti u prilog čakavštini, i to zato što dobar dio kajkavskih govora koji graniče sa slovenskima, u Gorskom kotaru i u Međimurju, kao i susjedni slovenski govori imaju također takav razvoj."

Iako je nazočna tendencija sinkretizma, imenice muškog i srednjeg roda u dat., lok. i instr. mn. čuvaju stare nastavke /-on/, /-ih/ i /-imal/: *zojcon, brigòn, meston – zojcih, brigh, mestih – zojcima, mestima, brègima*. Isto tako imenice ženskog roda u tim padežima još čuvaju nastavke /-an/, /-ah/ i /-amil/: *rakan, kravan, besedan – rakah, kravah, besedah – rakami, kravami, besedami*.

Vokativ je, kao i u ostalim čakavskim dijalektima, kao i u hrvatskome kajkavskom narječju, izgubio svoje morfološke posebnosti, izjednačio se s nominativom.

Neodređeni glagoli redovito imaju apokopirane oblike: *bit, dat, imat, puoč, nać, storit, pusadit* (= posudit) ...

Futur se tvori enklitičkim oblikom prezenta glagola htjeti: *ću* (ali i *ćon* i *ćun*) i infinitivom glagola koji se spreže: *ću nusit, ću kantat, ću nać*.

Kondicional se tvori oblicima glagola biti: *bin, biš, bi, bimo, bite, bijo* (*bin delaw*)., ali ne u svim mjestima jednako, pa u Vrhu npr. čujemo ovakve likove: *ben, beš, be, bemu, bete, beja*.

Vlastita imena mijenjaju se prema staroj t-deklinaciji: *Tone – Toneta, Bepo – Bepeta, Zvane – Zvaneta*.

REFLEKSOM STRAŽNJEG NAZALA GOVORIMA BUZEŠĆINE PRIPADA ZASEBNO MJESTO U HRVATSKOJ DIJALEKTOLOGIJI

U buzetskom ili gornjomiranskom dijalektu stražnje nazalno /*ɔ*/ nije, kao u sjeverozapadnim ili ekavskočakavskim govorima, prešlo samo u /*u*/ ili samo u /*o*/. Većina sjeverozapadnih čakavskih govora ima refleks /*u*/: *rub, zub, gusenica, golub*, A sg. *ruku, nogu, kravu, ženu*, 3. l. prezenta *kantaju, delaju*. Žminjski i pazinski govori su prema tom starohrvatskom fonemu dobili /*o*/, odnosno /*uo*/, kada je /*o*/ dug: *želot* (= žir), *muoka* (= brašno), *muoš* (= muž), *ruoka* (= ruka), A sg. *kravo, ženo, ruoko*, 3. l. prezenta: *niso, delajo, kušeljajo* (= govore). Mjesni govori Labinščine imaju najčešće refleks /*u*/ u leksičkom morfemu, a refleks /*o*/ u relacijskom: N sg. *ruka*, A sg. *ruko*.

Govori buzetskoga kraja osim refleksa /*ɔ*/ > /*u*/ i /*o*/ bilježe i refleks /*a*/ pa takvim razvitkom stražnjeg nazala zauzimaju zasebno mjesto u čakavskom narječju i hrvatskoj dijalektologiji uopće. Tu posebnost govora buzetskog kraja, refleks stražnjeg nazala u /*a*/, odnosno trojaki njegov refleks i u /*al*/, i u /*o*/, i u /*u*/ nije bio poznat Maleckom. Poljski slavist ni u *buzetskom*, ni u *ćičko–buzetskom* tipu, tj. u oba tipa *čakavsko–slovenske skupine* govora, kako on u V. poglavlju svoje knjige naziva govore buzetske zavale, ne spominje taj iznimni razvitak stražnjeg nazala u hrvatskoj dijalektologiji. On govori samo o refleksu stražnjeg nazala u /*o*/, navodeći da je takav razvitak tog glasa rezultat slovenskog utjecaja. Tek u mjesnom govoru Bresta spominje uz refleks /*o*/ u leksičkom morfemu i refleks /*u*/ u relacijskom morfemu. Navodi primjere s odrazom /*o*/: *roka, moka, moš, pot, kos* ... te one s odrazom /*u*/: *zup, golup, suset, nosiju, rečeju* ... , procjenjujući da je Brest “*davno imao /*ɔ*/ > /*u*/, ali se pod utjecajem govora koji ga okružuju, u kojima je bilo poznato jedino /*ɔ*/ > /*o*/, počeo i u Brestu širiti taj izgovor*” (Malecki 2002., 75).

U Buzeščini se, međutim, /*ɔ*/ u pravilu reflektirao kao /*a*/, koje se kada je dugo diftongiziralo u /*ua*/: *maka* (= muka, brašno), *gaba* (= goba, gljiva), *gasenica* (= gusjenica), *maški, zuap* (= zub), *želadac, posada, puat* (= put), *raka*, A sg. *ruaka* (= ruku), A sg. *truava*

(= travu), *rinat* (= rinut), *vrnat* (= vrnut, vratiti), 3. l. prezenta *greda* (= gredu, idu), *gabe* (= gube).¹²

Postoje i brojna negdje veća, negdje manja odstupanja. U Nugli nedaleko od Roča stražnji se nazal, kao i u Račicama, gotovo dosljedno reflektirao kao /a/: *gaba*, *ruaka*, A sg. *maka* (= muku, brašno), ali u nenaglašenu slogu u 3. l. pl. prezenta susrećemo /u/: *rasteju*, *zaviežeju*, *znuaju*, *gledaju*, *kapiju*. Na mjestu dugog /a/ u Račicama dolazi i diftong /uo/: *zuop*, *ruoka*, *zuoč*, *brat mi je duov ruoka* (Kalsbeek, 1989., 133; Šimunović, 1970., 39, 40).

U Draščićima nazalno se /q/ izjednačilo s /o/, pa imamo: *moka*, *goba*, *golop* (= golub), *goska*, *zop* (=zub), *zobi* ...

Ima, međutim, mjesnih govora, kakav je, primjerice, onaj u Vrhu, u kojima je praslavensko nazalno /q/ dalo trojaki refleks – i /a/: *gaba* < *gqba* (= gljiva), i /o/: *roka* < *rqka*, *voš* < *vqžb* (= zmija), *so* < *sq* (= su), i /u/: *golup* < *golqb* (= golub), *muka* < *mqka* (= brašno), *muški* < *mqški*. Kada je /o/ nastalo prema stražnjem nazalu u istoj riječi nenaglašeno, mijenja se u Vrhu u /a/: A sing. *ròka*, N i A pl. *ròki*, gen.pl. *ròk*, ali G sing. *rakiè*, D i L sing. *rakè*, I sing. *rakòn*, D pl. *rakàn*, L pl. *rakàh* i I pl. *rakàmi*.

Ovakav raznolik razvoj praslavenskoga stražnjeg nazala na tako malenu prostoru kakvo je područje gornje Mirne, uistinu je posve izniman i jedinstven u hrvatskim dijalektima. Posebnost tamošnje čakavštine je upravo taj refleks /a/ kakvog više nema ni u ostalim istarskim čakavskim dijalektima, a zapisi govore da se jednom prostirao na širem prostoru. Zabilježio ga je *Istarski razvod* daleke 1275. g. (*Sativanac*, *Satlovreč*), a u toponimu *Satlovreština* te u kteticima i etnicima *satlovreški*, *Satlovrečan*, *Satlovrečanka* čuje se do danas, npr. u mjesnim govorima Žbandaja, Dračevca, a dijelom i Radmana na Poreštini.

Identičan fonološki razvoj stražnjeg nazala /q/ > /a/ nalazimo na još jednome mjestu dodira hrvatskoga i slovenskog jezika – u Humu na Sutli, ali nije potpuno jasno radi li se o čuvanju zasebne fonološke vrijednosti tog nazala u tamošnjem kajkavskom ili o refleksu nazala /q/ u /a/ (Lončarić, 1997., 354).

Refleksa /q/ > /a/, međutim, nikada nije bilo u susjednim dijalektima slovenskoga jezika u kojima se na odrazio kao /o/: *goba*, *moka*, *mož*, *pot*, *roka* ... Redukcijom vokalnog sustava općeslavenskoga jezika stražnji se nazal, osim u Istri, stao zamjenjivati s /a/ samo u makedonskom i dijelom u bugarskom jeziku. Tako u središnjem makedonskom dijalektu, na temelju kojega je izgrađivan današnji standardni makedonski jezik, imamo: *maka*, *raka*, *pat*, *maški*..., a već u 13. st. u pisanim dokumentima tog prostora prelaskom /q/ u /a/ zatječemo npr. A sing. *v b glava*.¹³

¹² U još jednom mjestu kontakta hrvatskog jezika sa slovenskim stražnji je nazal doživio neobičan razvitak. U najsjevemijem naselju Hrvatske – u Svetom Martinu na Muri taj se starohrvatski glas u naglašenu položaju dosljedno reflektira kao dvoglas /au/: *gauska* (=guska), *rauka*, *paut*, *zau* (=zub), *gausti* (=gusti), *posauda*..., *ja baum* (=budem). U nenaglašenu položaju /q/ se, međutim, dosljedno, kao i u brojnim istarskim čakavskim govorima, reflektira u /o/: *golop* (=golub).

¹³ M. Malecki u knjizi *Slavenski govori u Istri* bilježi prijelaz /q/ u /o/ kao obilježje ne samo čakavsko-slovenskih i slovenskih govora, nego i središnjih istarskih čakavskih govora. Na str. 49 iznosi da stražnji nazal daje dosljedno /o/ u žminjsko-pazinskom i boljunskom tipu, a na str. 75 da takav odraz stražnjeg nazala imaju oba dijalektalna tipa čakavsko-slovenske skupine, i onaj bužetski kao i onaj čičko-buzetski "izuzimajući *zaselak Brest*".

Zbog svega je toga Mate Hraste prijelaz stražnjeg nazala u /a/ smatrao izvornom čakavskom značajkom dijalekta koji danas nazivamo *buzetskim* ili *gornjomiranskim*. Ta je pojava prema Hrasti nastala u doba kada je taj vokal još imao otvoreni izgovor (Hraste, 1963., 120-135).

ČAKAVSKOHRVATSKI REFLEKS JATA

Sudbina jata na istarskome sjeveru zaslužuje zaseban osvrt. Refleks tog fonema je čakavskohrvatski u svim dijelovima sjeverne Istre koji su danas u Hrvatskoj, a dijelom i u onima koji su u Sloveniji. To je dvojni tipično čakavski razvitak jata koji u riječima unutar istog idioma, ovisno o naglasku, duljini ili svom fonološkom okruženju, daje /e/ ili /i/. Kada se radi o jatu, ni jedan govor čakavskih prostora, pa tako ni Istre, nije potpuno konzistentan, tj. stopostotno ikavski ili ekavski. U pretežito ekavskim govorima uvijek ima ikavizama, kao što se u onim pretežito ikavskim govorima uvijek nađe ekavizama. Takav je dvojni refleks jata čakavskohrvatski alijetet.

Drugačija je njegova sudbina u migracijskom južnočakavskom ili ikavskočakavskom dijalektu na istarskome sjeverozapadu između Mirne i Dragonje, od one u gornjomiranskome dijalektu buzetske zaravni ili one u srednjočakavskome ili ikavsko-ekavskom dijalektu istarske Čićarije.

Na sjeverozapadu, tj. na lijevoj obali Dragonje, odraz je pretežito ikavski, u središnjem dijelu istarskoga sjevera, tj. u buzetskoj regiji ekavski i ikavski, na sjeveru i sjeveroistoku poluotoka, tj. na Čićariji izuzimajući tzv. *vodički otok*, ikavsko-ekavski prema pravilu Jakubinski – Meyer, a istočno od njega ekavski sjevernočakavskoga tipa. Govori vodičkog otoka, tj. Vodica, Dana, Trstenika i Jelovica su i po svome najvećim dijelom ikavskom odrazu tog glasa dio najrasprostranjenijega istarskog čakavskog dijalekta koji je D. Brozović nazvao jugozapadnim ili štakavsko-čakavskim. Iznimnoj izdiferenciranosti glasovnoga sustava u govorima istarskoga sjevera pridonose, eto, i raznolikosti u razvitku jata.

Jat /ě/, dakle, u svim govorima sjeverne Istre, kao i u svim dijalektima čakavskog narječja, a ne samo u srednjočakavskom ili ikavsko-ekavskom dijalektu, ima dvojak, tj. ekavski i ikavski refleks.

Ikavski je odraz, kao posebnost koja na slavenskome jugu pripada samo hrvatskome jeziku, nazočan u svim govorima sjeverne Istre. U onim mjesnim govorima u kojima je zbog svojega unutarnjeg razvitka ili dugih aloglotskih utjecaja gotovo nestao u leksičkim morfemima, nalazimo ga bar u gramatičkim morfemima.

Kada je naglašen, taj se drevni glas u buzetskome dijalektu najčešće čuva kao poseban fonem, kao zatvoreno /e/. U tom dijalektu, međutim, ekavski ili ikavski refleksi zavise ne samo o tome jesu li nastali prema jatu u naglašenu ili nenaglašenu slogu, nego i o tome je li jat u predlošku bio dug ili kratak.

U zapadnom dijelu buzetskoga dijalekta svaki se naglašeni fonem /ě/ reflektira kao zatvoreno /e/: *grěh*, *brěh* (=brijeg), *sněh* (=snijeg), *směh*, *susèt* (=susjed), *ubèt* (=objed), *slěp*, *sěno*, *světlo*, a nenaglašeni kao otvoreno /i/: *grišit*, *zvzdà*, *mlikò*, *rikà*, *siditi*, *smihà*, *slipèc*, *svitlòs* (=svjetlost)... Nasuprot obliku *slep* s ekavskim odrazom jata, imamo *slipèc* s ikavskim odrazom, prema *hlep* (=hljeb) imamo *hlipčič*, prema *greh-grišit*, prema *rikà* – dat. i lok. sing. *rèke*... U pretežito ekavskoj Pregari imamo *hlep*, *človek*, *les*, *vetor* (=vjetar),

len, mera, testo, vera ..., ali jat na koncu infinitivne osnove i u nekih priloga daje /i/: *visit, letit, gorit, mislit, ondi* (< onóđě > ondje) ...

U Draščićima prema naglašenu jatu imamo zatvoreno /e/: *dèlo, lèto, tèlo, hlèp, medvèt, slèp, sèno, sèć, tèson, vodè*, a prema nenaglašenu /i/: *gnjizdò, grišit, smihà, mihùr, hlipčìć, slipèc, mlikò*

U Krbavčićima, mjestu smještenom koji kilometar sjeverno od Buzeta i Draščića, jat je u naglašenu slogu također prešao u zatvoreno /e/, a u prednaglasnome slogu u /i/, pa imamo: *brèst, drèv, cèp, srèda, mèrica, besèda, črèpnja, lètina, drèmat, ubèdvat*, ali *bristìć, drivìć, cipit, du sridè* (= do srijede), *mlikò, bilit, cidit, bižat, blišćat*.

I u Vrhu se također naglašeni /ě/ odražava kao zatvoreno /e/, a nenaglašeni kao /i/ pa imamo: *brèh, snèh, srèća, dèlu, susèt, ubèt* ..., ali *sikira, rikà, mlikò, slipèc*. Isto susrećemo i u kosim padežima, npr. prema nom. i gen. sing. s ekavskim refleksom *brèh, brèga*, prijelazom naglasaka na zadnji slog, u dat. i lok. sing. iste imenice imamo ikavski refleks *brigù*, u instr. sing. također ikavsko *brigòn*, a u dat. i lok. pl. *brigòn, brigih*. Postoje brojna odstupanja i od tog pravila. Na mjestu jata, iako vrlo rijetko, javlja se ponekad i dvoglasnik /ie/: *bielu*.

U Nugli na mjesto jata dolaze i /i/ i /e/, ali su kriteriji drugačiji. Imamo *lip*, ali *lepši*, tj. gdje je dugi jat, nalazi se refleks /i/, a gdje je kratki jat, refleks je neutralno /e/: *živet, seć, vreća, mera, ubet, seme, umret* ..., ali *mih, tisni, sičanj, stina, lip, gnizdo*. U Draguču, krajnjoj južnoj točki buzetskoga dijalekta, od dugog jata također imamo /i/: *snig, brig*, a od kratkog /e/: *beseda, delo*. Isto je tako u Račicama. Na mjestu kratkog naglašenog jata nalazi se /e/, a na mjestu dugog naglašenog jata /i/. Imamo *vetar, beseda, letni, sleme*, ali *smih, vik, svit, lit, blida*.

Prof J. Lisac locira u kojem je dijelu buzetskoga dijalekta za refleks jata odsudna njegova dužina, a u kojemu mjesto naglasaka. U jednom od najrecentnijih radova o fonološkim značajkama buzetskoga dijalekta iznosi da je u zapadnom dijelu dijalekta naglašeni jat sačuvan kao zatvoreno /e/, a nenaglašeni kao otvoreno /i/ i to oprimjeruje izrazima iz Veloga Mluna *breh* i *zvizdà*. U Blatnoj Vasi na istoku buzetskoga ili gornjomiranskoga dijalekta "kratko naglašeni jat reflektirao se kao zatvoreno /e/ (npr. *dèlat, rèzat*), dok je kontinuant dugo naglašenog jata /i/, npr. *brìh, srida*", a to je tako zato što u Blatnoj Vasi odraz jata "ovisi o nekadanjem kvantitetu, jer je u glavnini buzetskoga dijalekta došlo do ukinuća i intonacijskih i kvantitativnih opozicija" (Lisac, 2001., 14, 18, 20).

Mažecki, dakle, nije imao pravo kada je napisao da je jat, izuzimajući selo Brest, "na cijelom području čakavsko-slovenske skupine ujednačen, tj. /ě/ > /e/" (Mažecki, 2002., 74).

U mjestima Čićarije imamo ikavsko - ekavski refleks jata neovisno o naglasku i dužini tog fonema. Uspoređujući munski, koji klasificira kao *čićarijski čakavski*, sa *čepičkim*, Mažecki govori o munskom i čepičkom dijalektu kao o dvama "bliskim i međusobno srodnim hrvatskim tipovima dijalekata", te da "kao u čepičkome govoru, munski govor spada u ekavsko-ikavski tip", tj. onaj tip u kome je "razvoj /ě/ > /e/ uz /i/ nastupio manje-više prema načelima koja su utvrdili Jakubinski i K. H. Meyer; ispred tvrdih zubnih suglasnika imamo /e/, a ispred svih ostalih /i/..." (Mažecki, 2002., 55, 60, 63).

U Brestu na južnim obroncima Čićarije imamo *ždribac, človik, blid, mliko, slip, povidat, gnizdo, klišća, dide, siditi*..., ali i riječi s ekavskim odrazom: *delo, koleno, sekira, seno*,

svedok, krela, mesto, pesok te brest ... i sam ekonim *Brest*. U Brgudcu imamo *beseda, vetar, koleno, zdela, tesan, nevesta*, ali *dite, misec, sidet, ditelina, lip, mliko, čovik, dica, ovdí*. Čut ćemo: *ča to delaš*, ali *čigovo je to dite, čigova su ta liha* (=polja), *bin ti povida*. Ponašanje jata u Brestu i Brgudcu ne ovisi, dakle, o naglasku ili o duljini, već o neposrednom fonološkom okruženju, tj. o suglasnicima i samoglasnicima koji slijede iza njega, pa iza suglasnika: *d, t, n, r, l, s* i *z*, ako ih slijede samoglasnici *a, o, u*, odnosno nulti morfem, gotovo dosljedno imamo odraz /e/, a ako iza njih i ostalih suglasnika dolaze samoglasnici *i, e*, refleksi je /i/. Takva zamjena jata ne provodi se samo u Brestu i Brgudcu.

Govori, gotovo dosljedno nastali prema pravilu Mayera i Jakubinskog o ikavsko-ekavskom odrazu tog glasa, prevladavaju i na ostalom prostoru ćićarijske Istre istočno i sjeverno od Klenovščaka, u širokom pojasu oko naselja Vele Mune i Male Mune, obuhvaćajući Rašpor, Prapoče, Račju Vas, Lanišće i Podgaće te Šapjane i Pasjak na opatijskome krasu, ali ne i Lipu i Rupu, u kojima se govori sjevernočakavskim ili ekavsko-čakavskim dijalektom.

Među čakavske ikavsko-ekavske govore ćićarijskoga tipa Malecki je uvrstio i govore *Skadanščine, Obrova, Plame, Podgrada, Golca, Poljana, Račica i Staroda* koji su, kao što smo to naglasili, već dugo u državno-pravnom okviru Slovenije. Uspoređujući govor *Skadanščine* s govorom Muna, naveo je neke ikavske izraze mjesnog govora *Skadanščine*, tog najsjevernijega čakavskog sela Čićarije: *ritko, dlito, vidit, nedila, pondilak, grih* (Matecki 2002., str. 63, 64, 125, 130).

Ribarić u poglavlju svoje knjige naslovljenom *Pretežno ikavsko-čakavski dijalekat na kraskoj visoravni*, ne spominjući pravilo Meyera i Jakubinskog, govori o *Račicama*, odnosno o *Skadanščini, Obrovu, Podgradu, Podbižama* kao o kraju u kojemu je "ikavizam jači nego ekavizam", pa pored *človek, sused, vera* ... navodi riječi s ikavskim odrazom jata: *kudilja, diver, grih, hlip, klišća, lip, mih, misec, vrime, srića, litina* (Ribarić, 1940., 28-42).¹⁴

DALEKI ČAKAVSKI KORIJENI MJESNIH GOVORA BUZEŠČINE

Zbog zamjenice *kaj* i adstratnih nanosa slovenizama, govori gornje Dragonje i Mirne, tj. buzetskog kraja ne mogu se smatrati ni kajkavskim, a još manje slovenskim, jer im je osnovica čakavska i jer do danas čuvaju sve bitne značajke čakavskog narječja.

Kao što nitko govore *jugozapadnog istarskog* ili *štakavsko-čakavskog dijalekta*, u kome postoji upitno-odnosna zamjenica *zašto*, samo zbog toga ne naziva štokavskim, nego čakavskim; kao što poeziju Mate Balote pisanu tim dijalektom nitko ne smatra i ne naziva štokavskom, nego čakavskom, isto se tako govori buzetskoga ili gornjomiranskog dijalekta, zbog postojanja zamjenice *kaj*, ne mogu u filološkom i znanstvenom smislu smatrati kajkavskima, nego čakavskima jer u njima – kao što smo vidjeli – prevladavaju tipično

¹⁴ Ribarić je u citiranoj knjizi na stranici 37 napisao: "Poljane i Golac su najbolji primjer, kako narod koservativno čuva svoj dijalekat. Oba su sela u kulturnom pogledu podređena utjecaju slovenskom (crkva, škola, općina, sud), žitelji su službeno Slovenci, u Golcu slušaju slovenske propovijedi u crkvi, uče slovenske molitve, prije su imali slovensku pomoćnu školu, a sada imaju dvorazrednu slovensku osnovnu školu, ali kod kuće govore Poljanci kao ostala čakavska sela ovoga tipa, a Golac kao sela u štokavsko-čakavskoj oazi ..."

čakavske crte. Ne mogu se neke riječi, neke pojedinosti nametnuti kao odlučujući kriteriji za određivanje pripadnosti nekog govora određenom narječju ili dijalektu, jer jedna riječ ne obilježava identitet čitava jezičnog sustava. Važna je ukupnost jezičnih značajki. Niti *što* može čakavce na jugu Istre učiniti štokavcima, niti *kaj* čakavce njezina sjevera kajkavcima.

Nisu samo jugozapadna i sjeverna Istra, tj. kraj oko buzetske zavale, jedini čakavski prostori u kojima se danas više ne govori upitno-odnosna zamjenica *ča*, odnosno *zač*. Zamjenice *ča* nema više na otocima Korčuli i Lastovu, na čakavskom dijelu Pelješca, na dijelovima obalnog pojasa u Dalmaciji, gdje se govori *što* i *šta*. Nema je ni na prostorima čakavskih govora južno od Kupe, gdje se danas govori *kaj*. Neki od tih govora u kojima je *ča* zamijenjeno sa *što* i *kaj*, a *zač* sa *zašto* i *zakaj* čuvaju, međutim, do danas relikte zamjenice *ča* kada ona dolazi uz prijedloge, pa i tamo gdje se govori *što* i tamo gdje se govori *kaj* imamo nerijetko: *zač, poč, nač ...*, *po ča si doša, u ča si vrga, ulija ...*, a u rečenici: *ćeš ča popit* imamo je u značenju neodređene zamjenice *išta, štogod, nešto*.

Potvrde o dalekim čakavskim korijenima govora buzetskog dijalekta nalazimo i u starim listinama nastalim na tom prostoru, u dokumentima iz relativno daleke prošlosti, u brojnim hrvatskim glagoljskim pisanim spomenicima nastalim upravo u tom kraju, koji je bio kolijevka naše glagoljice. Brojne freske s glagoljskim grafitima i drugi natpisi i spisi, knjige i dokumenti po crkvama i crkvicama Roča, Buzeta, Huma, Draguča, Nugle, Vrha ..., po buzetskom kraju, pokazuju sve značajke Buzeščine kao središta hrvatske pisane kulture, glagoljske pismenosti i književnosti nastale starim jezikom hrvatsko-čakavske recenzije i izričaja. Ta pisana svjedočanstva pokazuju da su slovenski jezični elementi u tom kraju jednom bili zanemarivo maleni, da su interferirali u hrvatske čakavske govore Buzeščine u novije vrijeme i da nikada nisu prekrili njihovu čakavsku jezičnu osnovu, kao što se dobrim dijelom to dogodilo u onim već sloveniziranim govorima čičarijske visoravni u kojima čakavski još postoji, ali samo kao govor unutar obitelji, u toponimiji, dok se u ostalim oblicima jezične komunikacija tek osjeća kao prežitak, samo kao jezični supstrat.

Bilješke na *Misalu kneza Novaka*, što je početkom 15. st. kupljen za crkvu u Nugli, napisane su čakavštinom. Tu je inicijalima i minijaturama bogato ilustriranu glagoljsku liturgijsku knjigu s misnim molitvama, čitanjima i pjevanjima, koja je ne samo jedan od najljepših očuvanih rukopisnih spomenika hrvatske glagoljice, već i sam vrhunac europskog knjižarstva 14. st., "*vlastitom rukom*" prepisao krbavski vitez i knez Novak 1368. g. u tadašnjoj rezidenciji hrvatskih vladara u gradu Ninu. Knez Novak ju je namijenio vlastitoj grobnoj kapelici, ali ju je, suprotno očevoj želji, sin Petar 1405. g. prodao u Nuglu za tada golemu svotu od 45 zlatnih dukata. Kupili su je župani Marin Miškulin, I. Perih i njegov sin Črnko, što su zasvjedočili čakavskim zapisom u knjizi. Drugi čakavski zapis napravio je žakan Juraj iz Roča, koji je, oduševljen činjenicom što je tiskana prva hrvatska knjiga, *Misal* iz 1483. g., na koncu *Misala kneza Novaka* napisao: "*Vita, vita, štampa naša gori gre, tako i ja hoću da naša gori gre!*" *Misal* je u 19. st. antikvarno prodan najvećoj svjetskoj zbirci rukopisnih knjiga, Carskoj dvorskoj knjižnici u Beču gdje se i danas čuva.

Ročki misal, koji se danas nalazi također u Beču, pa glagoljski spisi i knjige propovijedi Šimuna Grebla (Greblića) iz Roča, primjerice njegova *Kvadriga* i *Tlmačenje* iz 1493. g. te *Korizmenjak* iz 1498. g., pisane su čakavštinom – jezikom onih kojima su bile namijenjene, jezikom razumljivim ondašnjem čakavskom puku.

Dragučki *Notarski protokol*, što ga je u Draguču, Humu i Račicama, dakle u južnoj Buzeščini u kojoj se danas govori *kaj*, krajem XVI. i početkom XVII. st. pisao Andrija

Matković iz Draguča, pisan je također čakavštinom, u kojoj još nema ni traga zamjenicama *kaj*, *zakaj*, u kojoj se susreću samo zamjenice *ča*, *zač*. Fonološki i morfološki sustav *Protokola*, glasovne promjene, njegov leksik ..., sve ukazuje na njegove čakavske značajke. Osim zamjenice *ča*, poluglas se ostvaruje kao /a/ (*lonac* i *petak*, a ne *lonec* i *petok*), refleks jata je /e/ i /i/, pridjevsko-zamjenični nastavci su /-oga/, /-ega/ i /-iga/, ali u zamjeničnim oblicima prevladavaju nastavci palatalnih osnova /-ega/: *tega*, *onega*, čuva se // na koncu sloga: *del*, *kupil*, *pal*, stari prijedlog /vǝ/ dao je /v/ i /val/: *v kaštele*, *va ime*, čuva se konsonantski skup /jt/, /jd/: *nait*, *naide*, stražnji nazal se reflektira u /a/ u A sing.: *pušćam moe hiša* itd. Imena osoba su *Jure*, *Kate*, *Grže*, *Brne*, *Mare* ..., a i leksik upućuje na čakavski govor: *ulika* = maslina, *Vazam*, *posal*, *poli* (= kod).

U starim pisanim dokumentima i spomenicima nastalim u tom kraju nema brojnih slovenizama koji su danas nazočni u govorima tih prostora.

Čakavske značajke čuvaju, naravno, i brojni toponimi, koji u pravilu ne podliježu mijenama, koji se ni u slučaju Buzešćine nisu izmijenili, nego su ostali čakavski. U potvrdu tome bilježimo toponime: *Buzešćina*, *Humšćina*, *Rošćina*, *Vrhušćina*, *Dvejugaščina*, *Breg*, *Dolac*, *Japnica*, *Močanj*, *Rebar*, *Rt*, *Staze*, *Smrekovac*, *Žrnovac*, *Topolovac* ...

Prema najstarijem i najvažnijem srednjovjekovnom hrvatskoglagoljskom pravnom, jezičnom i kulturnom spomeniku nastalom na tlu Istre, prema *Istarskom razvodu* iz 1275. g., u buzetskom se kraju piše, dakle i govori, čakavskim narječjem jezika koji se naziva *jazikom hrvackim*, a ekonim **Topolovac** se spominje pod imenom **Topolac**, a ne Topolec ili Topolovec: "Od Topolca župan Križman i Mihel i vas komun (...) I pisaše listi jednoj i drugoj strani jazikom latinskim i **hrvackim**."

Svi stari zemljovidi Istre, od onog prvog, autora Pietra Coppa iz 1525. do onoga Giovannija Antonija Capellarisa iz 1797. g., što ih nalazimo u knjizi *Descriptio Histriae*, bilježe taj ekonim različitim grafijama, ali gotovo isključivo kao **Topolovac** (**Topolouaz**, **Topolovaz**, **Topolouiz**). I putopis *Viaggio botanico nell'Istria, isole del Quarnero e nella Dalmazia* nastao 1801. i 1802. g., što ga je na talijanskom jeziku napisao Giuseppe Host, to ime mjesta bilježi sa sufiksom /-ovac/, u talijanskom slovopisu /-ovaz/: **Topolovaz** (Šimunović, 1970., 46, 47; Lago – Rossit, 1981., 330; Bratulić, 1989., 144, 146, 182; Host, 1993., 24, 25).

FILOLOŠKA UPORIŠTA ZA HRVATSKO-SLOVENSKU ETNIČKU GRANICU

Maček je na koncu V. poglavlja svoje knjige naslovljenog *Čakavsko-slovenska skupina*, u kome prikazuje *buzetske* i *buzetsko-ćičke* govore, iznio glasovne, morfološke, naglasne i leksičke značajke tih govora razvrstavajući ih na one koje su svojstvene slovenskom i one svojstvene čakavskom, tj. hrvatskom jeziku. Pritom je neke značajke koje su zajedničke, odnosno jednako svojstvene i čakavskome i slovenskome, pribrojio slovenskome jeziku i na kraju poglavlja iznio mišljenje da *buzetski* i *ćičko-buzetski* tip govora "treba ubrojiti u *prijelazne čakavsko-slovenske govore u kojima je udio slovenskih elemenata veći od udjela čakavskih elemenata*". Na koncu je članka, osim toga, zaključio: "Kad, dakle, ne bi bilo susjedstva čakavskih dijalekata, mogli bismo na posljetku *buzetski* i *ćičko-buzetski* tip ubrojiti u *arhaične slovenske govore*, ali u svakom slučaju nikada ih ne bi bilo moguće ubrojiti u *čakavske govore*" (Maček 2002., 80).

Treba zato reći da i hrvatsko kajkavsko i hrvatsko čakavsko narječje baštine veliki broj konzervativnih značajki koje su im zajedničke ili veoma slične, da dobar dio takvih značajki imaju i slovenski kajkavski dijalekti. Proglase li se neke od tih zajedničkih značajki slovenskima, lako će se moći utvrditi da se značajke slovenskih dijalekata nalaze i na prostorima koje smatramo hrvatskim govornim područjem i obrnuto. Ne mogu se nerazlikovanje dviju dugih naglasnih intonacija, prelazak /o/ > /u/, poluglasa u /o/ u sufikslnim morfemima, /q/ > /o/ (osobito ako se ne navode ili nisu uočeni i drugi refleksi), obezvučenje zvučnih glasova na koncu riječi i leksički izrazi kao što su *mantrati, lasi, hiža, jen, vas* ... smatrati samo slovenskim jezičnim značajkama kada se takve glasovne pojave, takvi izrazi nalaze i izvan Buzeščine, na drugim, i to ne samo istarskim, čakavskim prostorima, kao što ih nalazimo i na hrvatskim kajkavskim prostorima.

Tamo gdje stoljećima žive u dodiru dvije jezične, kulturne i etničke zajednice, jezična su prožimanja neizbježna, zakoni jezične interferencije, koji uvijek djeluju obostrano, čine svoje. U našem slučaju treba ipak utvrditi da nanosi slovenizama nisu prekrili izvornu čakavsku osnovu hrvatskog jezika buzetskog kraja, kao što hrvatski nanosi nisu prekrili izvornu osnovu slovenskog jezika unutar jezičnih granica kako ih je u svom djelu prikazao Mieczysław Małecki.

Bogata filološka građa sakupljena u njegovoj knjizi to nesumnjivo pokazuje. Pokazuje unatoč činjenici da Małecki nije mogao prije 70 i više godina poznavati sve jezične diskriminante govora sjeverne Istre onako kako ih mi danas znamo.

To je razvidno iz onih dijelova knjige u kojima autor, na temelju njenu tada dostupnih podataka, taksativno navodi imena mjesta u kojima žive govornici dijalekata hrvatskoga jezika, a u kojima govornici dijalekata slovenskoga jezika. Posebno nam se čine važnim III. poglavlje knjige, u kome su pod naslovom *Čakavska skupina* obrađeni čakavski govori i njezino IV. poglavlje naslovljeno *Slovenska skupina*, u kome se ti važni podatci iznose pod naslovom *Jezična slovensko-srpskohrvatska granica*¹⁵. Autor na tim mjestima svojega djela izrijekom tvrdi da se granica između slovenskoga i hrvatskog jezika u Istri proteže *od ušća Dragonje u more riječnim tokom*, da su "sjeverne hrvatske granične točke" na prostoru gornje Mirne "Kaštel, Merišće, Skoruš, Brič, Topolovac, Gradina, Pregara, Črnica, Brest," da je sjeverna Čičarija čakavski kraj, da na "hrvatskoj strani ostaju Jelovice i Skadanščina," da su "sjeverne hrvatske granične točke: **Obrov, Poljane, Račice, Starod, Pasjak, Šapjane, Rupa, Lipa i Klana; sva mjesta koja su smještena sjeverno od linije koju određuju spomenute točke spadaju u slovensko jezično područje**". Tvrdi nadalje da na ovom prostoru jedino dijalektalnu pripadnost *Podgrada* nije sa sigurnošću uspio odrediti.

Zbog svega je toga njegovo djelo dragocjeno uporište za svako buduće dijalektološko istraživanje, ali i znanstveno svjedočanstvo za brojne naše suvremene društvene prijepore sa susjednom Slovenijom¹⁶ (Małecki, 2002., 39- 40 i 66-67).

¹⁵ U izvorniku knjige M. Małeckog *Pregled slavenskih govora u Istri* autor je hrvatski jezik, prema uzancama onoga vremena, nazivao srpskohrvatskim. U hrvatskom prijevodu knjige naslovljenom *Slavenski govori u Istri*, urednika Milana Nosića i prevoditeljice Barbare Krýžan-Stanojević, izostavljeno je takvo nazivanje hrvatskoga jezika.

¹⁶ Slovenske aspiracije prema hrvatskim prostorima u Istri danas se podgrijavaju i iznošenjem događanja na Mirovnoj konferenciji o razgraničenju između Italije i Jugoslavije održanoj u Parizu 1947. g. Na toj se je Konferenciji, nakon dugih rasprava, na koncu odlučivalo hoće li se granica između Jugoslavije i Italije odrediti prema etničkom načelu ili prema načelu etničke ravnoteže. Prema etničkom načelu međudržavne granice se

ČAKAVCI NISU SLOVENCI

Čakavcima je i Vuk Stefanović Karadžić, doduše samo njima, "priznao" da su Hrvati.

Znanstveni radovi Mieczysława Małeckog, čuvenog poljskog slavista i dijalektologa svjetskog glasa neporecivo govore da su se, stjecajem poznatih prilika, u slovenskom etničkom, a sada i državnom prostoru, našli dijelovi istarskog poluotoka koji tamo ne pripadaju.

Aspiracije Slovenaca prema hrvatskim prostorima nisu bezazlene i nisu od jučer.

One se i danas nastoje ostvarivati na već uhodan način: ljude na hrvatskoj granici treba najprije učiniti gospodarski i egzistencijalno zavisnima (zapošljavanje), obaviti ekonomsku (promet, zdravlje, komunalije ...), te kulturno-prosvjetnu i duhovnu (škola, crkva) dezintegraciju hrvatskih prostora, a potom do kraja izvršiti i onu nacionalnu.¹⁷

Tako se u prošlom stoljeću događalo ne samo u Istri nego i drugamo: u Beloj krajini,¹⁸ Međimurju, Žumberku¹⁹, Gorskom kotaru.

određuju ovisno o tome tko čini većinsko pučanstvo u naseljenim mjestima spornih krajeva, i to tako da mjesta s većinskim pučanstvom budu priključena ili da ostanu u državama u kojima živi i njihov matični narod. Prema načelu etničke ravnoteže, međutim, granica između dviju država određuje se tako da u statusu manjinskog naroda u prostorima svake od država ostane podjednak broj pripadnika neke etničke zajednice. Prema tom načelu etničke ravnoteže, koje je u Parizu zastupao francuski ministar vanjskih poslova, granica između Italije i Jugoslavije određena je tako da u svakoj od dviju država ostane osamdesetak tisuća pripadnika manjina. Tako je došlo do toga da je izvan Slovenije ostalo 80 tisuća Slovenaca, da je Slovenija izgubila Reziju, Kanalsku dolinu, Benešku, Gradišku i koridor između Trsta i Tržića, a Hrvatskoj je pripao čitav hrvatski dio istarskog poluotoka u kome je, zajedno s Rijekom, bilo najviše Talijana. Tako su nakon Drugoga svjetskog rata tadašnja jugoslavenska politika i ondašnji ministar vanjskih poslova zajedničke države Edvard Kardelj, zastupajući probitke Jugoslavije kao zajedničke države, a ne Slovenije, dopustili razgraničenje između Italije i Jugoslavije u kojem su Slovenci "platili" sjedinjenje Istre i otoka Hrvatskoj u Jugoslaviji. Sve učestalije takve izjave istaknutih predstavnika naših zapadnih susjeda na taj način proizvode hrvatsku "krivnju" i pothranjuju presizanja za hrvatskim prostorima, osobito prema onima u Istri.

¹⁷ Tendencija uvođenja slovenskoga školstva u hrvatska naselja bila je osobito snažna za vrijeme Drugoga svjetskog rata, kada se na hrvatskom "slobodnom teritoriju" otvaraju slovenske škole, ali joj je prošlost nešto dulja. U vrijeme zakasneloga hrvatskog narodnog preporoda u Istri i izrazito složnog djelovanja Hrvatsko-slovenske narodne stranke koja se opirala bečkom centralizmu i još više iredentizmu talijanske imperijalne politike koji je otvoreno nasrtao na samu opstojnost Hrvata i Slovenaca u Istri, izgrađeno je jedinstvo pripadnika tih dvaju naroda bez presedana. U tadašnjim maglama južnoslovenske uzajamnosti Hrvati su pokazali i u odnosu prema Slovencima svoju poslovičnu naivnost. Slovenski učitelji su zapošljavani u istarskim školama, Slovenci su ponekad i zastupnici u hrvatskim izbornim jedinicama, oni su nerijetko na čelu hrvatskih čitaonica, narodnih domova, "posujilnica", mjesnih župa ..., uz hrvatske se na istarskom sjeveru vijore i slovenske zastave, osim hrvatskim govori se na priredbama i slovenskim jezikom, uz *Našu slogu* raspačava se i slovenska *Edinost*. Kada je, međutim, u Rakitovec sjeverno od Buzeta hrvatska "*Družba namjestila jednu učiteljicu Hrvatice iz koje je ondješnja škola ostala bez obuke do danas*", uslijedio je slovenski prigovor, na što je reagirala puljska *Naša sloga* člankom pod naslovom *Iz Buzeštine*. U Narodnom domu u Buzetu ne skupljaju se prilozi samo za hrvatsku *Družbu svetog Ćirila i Metoda*, nego i za ljubljansku *Družbu svetoga Mohorja*, "*tu se prodava, poslužuje, pjeva, dopisuje slovenski i to bez prigovora: ta braća smo!*" piše taj list u svom broju od 21. rujna 1911. g.

¹⁸ Jezične i etnografske značajke pučanstva *Bele krajine* neprijeporno su svjedočanstvo pripadnosti tog prostora Hrvatskoj još od vremena velike doseobe. Belokrajinske su župe stoljećima dio Zagrebačke biskupije. Prodorom Turaka na Balkanski poluotok i pomicanjem pučanstva koje je taj prodor prouzročio, kajkavskim se Hrvatima *Bele krajine* tijekom XVI. i XVII. st. u valovima pridružuju hrvatski čakavci i štokavci, kajkavskom supstratu interferira čakavski i štokavski supstrat, pa su sadašnji belokrajinski Slovenci najvećim dijelom izravni potomci Hrvata kajkavaca, čakavaca i štokavaca. Čuveni slovenski polihistor Valvasor na više mjesta u svojoj knjizi *Slava vojvodine Kranjske* o ovom kraju govori kao o hrvatskom prostoru. Na stranici 211 druge knjige doslovce je napisao: "*Treći dio stanovnika (Kranjske) sastoji se od onih Hrvata koji žive kod Metlike, Podbrežja, Vinice, Črnomlja i u mjestima oko njih. Ti se opet posebno odijevaju, naime kao pravi Hrvati, kao što je i njihov jezik pravi hrvatski.*" Slovenski dijalektolog Fran Ramovš govore belokrajinskih stanovnika naziva mješavinom slovenskog i hrvatskog jezika, ali njegova dijalektološka karta iz 1933. g. pokazuje da pučanstvo Metlike i Črnomelja, čitave Bele krajine ne govori slovenskim jezikom. To na svoj način potvrđuje i Marko Terseglav u knjizi o uskočkom pjesničkom nasljeđu Bele krajine "*Uskočka pesemska dediščina Bele krajine*" (Hrvati u Sloveniji, 1997., 103.).

¹⁹ Raskrižje je stoljećima bila hrvatska župa u sastavu Zagrebačke nadbiskupije. Povjesničar dr. Josip Buturac je u više navrata na temelju pouzdanih izvora pisao da su općine Štrigova i Rac Kaniža, tj. Raskrižje, bile uvijek

Hrvatska, naravno, ima pravo suprotstaviti se slovenskom ekspanzionizmu, a hrvatske vlasti dužnost da, čuvajući mir i dobrosusjedske odnose sa Slovenijom, obrane prirodne i povijesne etničke granice prema svojem susjedu, čuvaju hrvatske nacionalne prohibitke i, sukladno Ustavu, ne ustupe ni djelić hrvatske zemlje nikome tko na to nema pravo.

Teritorijalni ustupci nikada u povijesti nisu bili dobar temelj za izgradnju mira i dobrosusjedskih odnosa, poglavito kada je do njih dolazilo uklanjanjem jezikoslovnih i drugih znanstvenih argumenata, zaobilaženjem eksperata, isključivanjem javnosti i nakon tajnih dogovora političara.

Pravo je svakog hrvatskog građanina, pa i onih koji odaberu Sloveniju, da žive i odu u bilo koju zemlju, ali ne i da sa sobom ponesu dio svoje hrvatske domovine.

SAŽETAK

Oko hrvatsko-slovenske jezične i etničke granice na sjeveru Istre, najvećega jadranskog poluotoka, nikada u prošlosti nije bilo sporova. Dijelovi dvaju slavenskih naroda stoljećima pritисnuti snažnim akulturacijskim procesima moćnijih i mnogoljudnijih susjeda, koji su ih dugo držali u podložnosti i u svojim državnopravnim okvirima, složno su se odupirali hegemoniji tuđinaca, borili za svoju opstojnost na istarskim prostorima.

Tek urušavanjem socijalističkog sustava, raspadom Jugoslavije i stvaranjem nacionalnih država Hrvata i Slovenaca, nastalo je pitanje jezičnih i etničkih međa dvaju naroda na sjeveru Istre. Pritom se, kao i u prošlosti, pokušalo posegnuti i za pitanjem tko su u etnolingvističkom smislu stanovnici istarskog sjevera oko Buzeta i gornje Mirne, je li njihov govor odvirak alpskog ili primorskog pradijalekta i pripadaju li ti govori kajkavskom ili čakavskom idiomu, slovenskom ili hrvatskom jeziku.

Suvremena znanost o jeziku, unatoč postojanju upitno-odnosne zamjenice *kaj*, zbog čakavske osnove i do naših dana očuvanog pretežitog broja čakavskih glasovnih, morfoloških, leksičkih i naglasnih diskriminanti, govore buzetske regije ne smatra kajkavskima, nego čakavskima. O tome iznimno važne potvrde nalazimo u djelu poljskog dijalektologa Mieczysłwa Małeckog *Pregled slavenskih govora u Istri*. U toj je knjizi, providenoj sa šest dijalektoloških karata, Małecko, nakon višekratnih boravaka i terenskih

hrvatske s gotovo stopostotnim hrvatskim stanovništvom, da su se prvi put žumberačke hrvatske općine našle unutar slovenskih administrativnih granica tridesetih godina prošlog stoljeća, kada su političkom voljom Beograda i Korošeca ušle u Dravsku banovinu sa sjedištem u Ljubljani (*Marulić* br. 1 i br. 6/ 1984.). U Raskrižju s bližom okolicom je, primjerice, 1931. g. živjelo 2314 žitelja, od toga 2265 Hrvata i samo 49 Slovenaca, tj. 98 posto Hrvata i samo 2 posto Slovenaca.

Kada je 1994. g., nakon 40 godina misništva u Raskrižju iz te župe protjeran posljednji hrvatski svećenik Stjepan Slaviček, iz Raskrižja je bio protjeran i hrvatski jezik. Slavičeka su proganjali, zabranjivali mu održavati službu Božju, zatvarali crkvu, bodljikavom žicom i lancima priječili ulazak u nju. Tjerali su ga iz stana jer da nije slovenski državljanin. Kada je to želio postati, uskratili su mu pravo na nj, a u mariborskom dnevniku *Večer* je 16. lipnja 1992. g. objavljeno da je Slavičeku odbijen zahtjev za slovenskim državljanstvom. Slovenski su ekstremisti, uz pomoć Vatikana, tu hrvatsku župu, u kojoj nikada nije bilo Slovenaca, koja je od svojega stvaranja bila u sastavu Zagrebačke biskupije, 1994. g. uoči dolaska pape Pavla Ivana II. uspjeli pripojiti Mariborskoj biskupiji (Buturac 1992; "Obljetnica smrti župnika Slavičeka" i "Je li župnik Slaviček protjeran?", *Glas Koncila* 13. i 27. kolovoza 2000. g.; dr Zvonimir Bartolić: "Nakon Mlečana, Turaka, Nijemaca, Mađara i Srba na hrvatsko se more sručila, eto, i slovenska agresija" i "Planeri puzajućeg slovenskog imperijalizma", *Vjesnik*, 6. i 7. rujna 2002.).

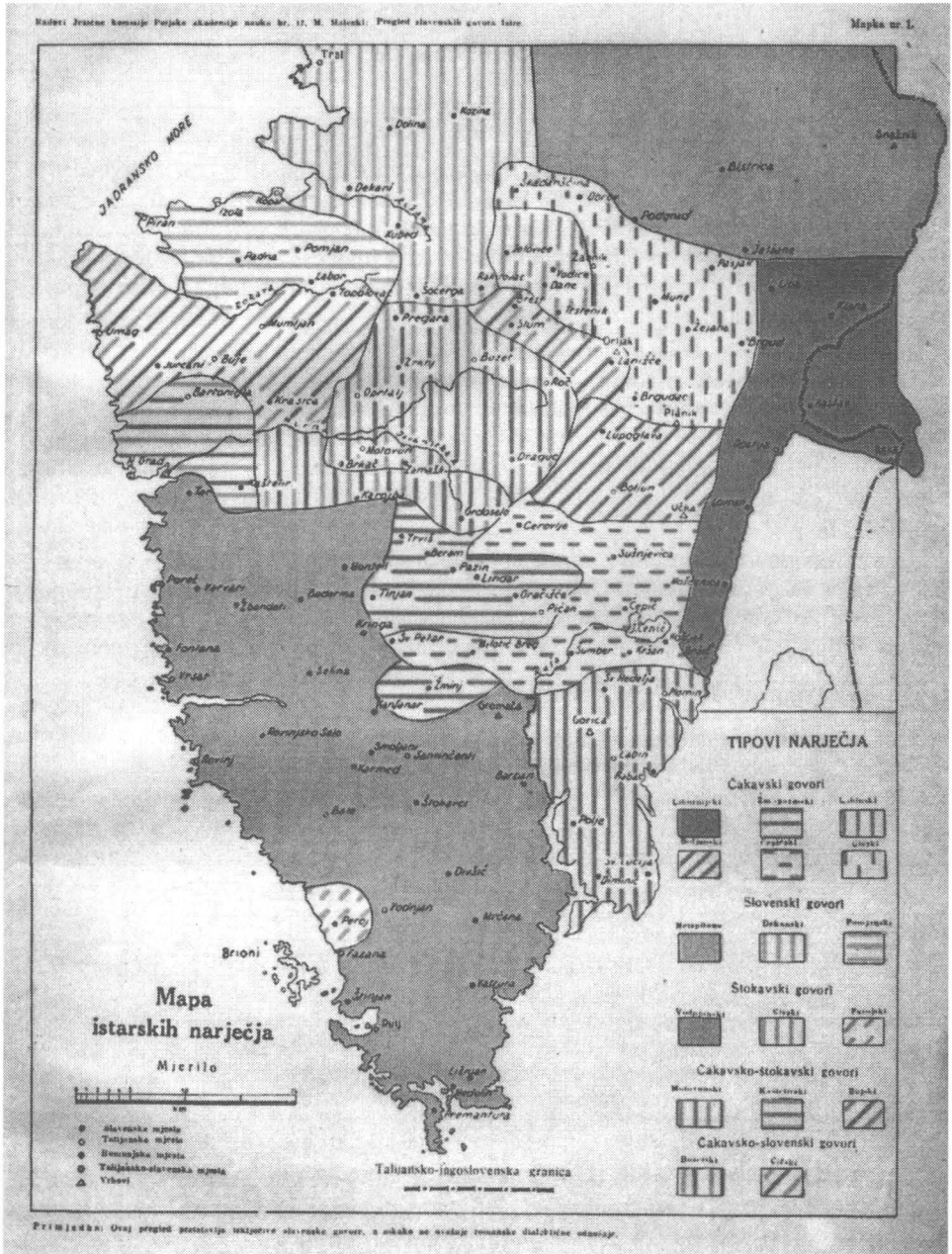
istraživanja u Istri, ostavio svjedočanstvo dokle sežu govoritelji hrvatskog, a dokle slovenskog jezika, do kuda je hrvatska, a do kuda slovenska Istra.

Pregled slavenskih govora u Istri objavio je 1930.g., u vrijeme kada hrvatsko-slovenska granica u Istri još nikoga nije zanimala, dakle bez ikakvih primisli ili opterećenja, objektivno i vođen isključivo kriterijima znanstvenog rada i znanstvene istine.

LITERATURA

1. Valvasor, J. W. (1877.-1879.): Die Ehre des Herzogthums Crain, Novo Mesto
2. Rutar, S. (1896.): Samosvoje mesto Trst in mejna grofija Istra, Ljubljana
3. Belić, A. (1910.): Zum heutigen State der skr. Dialektologie, Krakow
4. Maček, M. (1930.): Przegľad slowiańskich gwar Istri. Z 6 mapami, Krakow
5. Ramovš, F. (1931.): Dialektološka karta slovenskega jezika, Ljubljana
6. Maček, M. (1935.): Slavenski govori u Istri, Jadranski kalendar
7. Ramovš, F. (1935.): Historična gramatika slovenskoga jezika, Ljubljana
8. Ribarić, J. (1940.): Razmještaj južnoslovenskih govora na poluotoku Istri, SDZ IX., Beograd
9. Cadastre National De L'Istrie (1946.), Zagreb
10. Kos, M. (1950.): O stariji slovenski kolonizaciji v Istri, Razprave Slovenske akademije znanosti in umetnosti 1, Ljubljana
11. Ivić, P. (1961.): Problemi poznavanja dijalekatske slike zapadne Hrvatske, Godišnjak Filozofskog fakulteta u Novom Sadu, VI
12. Logar, T. (1961.): Slovenski govori v Istri in njihova geneza, Slavistična revija, XIII., Ljubljana
13. Hraste, M. (1963.): Refleks nazala /Q/ u buzetskom kraju, Ivšičev zbornik, Zagreb
14. Peruško, T. (1965.): Razgovori o jeziku u Istri, Glas Istre, Pula
15. Milanović, B. (1967.): Hrvatski narodni preporod u Istri, knjiga I., Istarsko društvo svetog Ćirila i Metoda, Pazin
16. Brozović, D. (1970.): Kritika, 10, Zagreb
17. Ivšić, S. (1970.): Slavenska poredbena gramatika, Zagreb
18. Šimunović, P. (1970.): Dijalekatske značajke buzetske regije, Istarski mozaik 5-6, Pula
19. Milanović, B. (1973.): Hrvatski narodni preporod u Istri, knjiga II., Istarsko društvo svetog Ćirila i Metoda, Pazin
20. Šimunović, P. (1976.): Takozvana buzetska kajkavština, Istra 6 – 7, Pula
21. Milanović, B. (1976.): Moje uspomene, Pazin
22. Lago, L. – Rossit, C. (1981.): Descriptio Histriae, Trieste
23. Težak, S. (1981.): Dokle je kaj prodro na čakavsko područje?, HDZ, Zagreb
24. Ivić, P. (1982.): O munskom govoru u severnoj Istri, Studies in Slavic and General Linguistics

25. Vermeer, W. (1982.): On the principal sources for the study of čakavian dialects with neocircumflex in adjectives and e-presents, *Studies in Slavic and General Linguistics*, 2
26. Kalsbeek, J. (1984.-1985.): Neke fonološke i morfološke osobine govora Nugle u sjevernoj Istri, *Zbornik za filologiju i lingvistiku*, Zagreb
27. Kalsbeek, J. (1989.): Položaj govora Nugle kod Roča unutar sjeverozapadnočakavskog kompleksa, *Istra* 1/2
28. Brozović, D. – Ivić, P. (1988.): *Jeziik srpskohrvatski / hrvatskosrpski, hrvatski ili srpski*, JLZ M. Krleža, Zagreb
29. Bratulić, J. (1989.): *Istarski razvod*, IKK Grozd, Pula
30. Šimunović, P. (1991.): Istra u ogledalu svojih zemljopisnih imena, *Domesti* 24, 6/7
31. Buturac, J. (1992.): Hrvatska Kaniža ima se vratiti Hrvatskoj, Slovenski šovinisti čine krivična djela u Raskrižju, *Zašto je sporna hrvatsko-slovenska granica*, *Glas Koncila* br. 34 i 41
32. Host, J. (1993.): Botanički put po Istri, Kvarnerskim otocima i Dalmaciji / *Viaggio botanico nell' Istria, Isole del Quarnero, e nella Dalmazia*, Matica hrvatska Rijeka
33. Crljenko, B. (1993.): Kako je Topolovac postao Topolovec, *Novi list*, Rijeka, 19. VI.
34. Crljenko, B. (1993.): Neka činjenice svjedoče, *Školske novine*, Zagreb, 22. VI.
35. Fištrović, D. M. (1993.): Tko je pobijedio kod Siska i kapitulirao kod Plovanije, *Glas Istre*, Pula, 29. VI.
36. Lončarić, M. (1996.): *Kajkavsko narječje*, Školska knjiga, Zagreb
37. *Hrvati u Sloveniji* (1997.), *Zbornik radova*, Institut za migracije i narodnosti, Zagreb
38. Lončarić, M. (1997.): Hrvatsko-slovenski jezični odnosi s dijalektoloških gledišta, *Hrvati u Sloveniji*, *Zbornik radova*, Zagreb
39. Draščić, N. (1998.): *Govor Vrha*, *Buzetski zbornik* 24
40. Seissel, Želimir (2000.): *Dragonjom nizvodno*, *Hrvatska vodoprivreda* 1/2000.
41. Lisac, J. (2001.): Fonološke značajke buzetškoga dijalekta, *Čakavska rič* 2, Split
42. Crljenko, B. (2001.): Čakavci nisu Slovenci, *Hrvatsko slovo*, 18. VIII., Zagreb
43. Maček, M. (2002.): *Slavenski govori u Istri*, HFD Rijeka
44. Crljenko, B. (2002.): *Dokle je hrvatska, a dokle slovenska Istra*, *Rovinjski obzori* 38 i 39/2002.
45. *Uredništvo* (2002.): *Granica na Dragonji*, *Hrvatska revija* 4/2002.
46. Ribarić, J. (2002.): *O istarskim dijalektima*, Pazin
47. Grah, E. (2002.): *Fonološke značajke mjesnog govora sela Krbavčići*, *Buzetski zbornik Buzet*.
48. Sošić, M. (2003.): *Hrvatske sjeverne i zapadne granice u Istri*, *Rovinjski obzori* 40/2003., Ogranak MH Rovinj

CROATIAN-SLOVENIAN LINGUISTIC BORDERS IN DALECTOLOGIC WORKS OF MIECZYSLAW MALECKI ON ISTRIA

Summary

There were never any conflicts in the past about the Croatian-Slovenian linguistic and ethnic borders in the north of Istria, the largest Adriatic peninsula. For centuries, parts of these two Slavic nations were pressed by strong acculturate processes by stronger and more numerous neighbours who held them subordinate and within their public-law frames. However, they unanimously resisted the hegemony of foreigners and fought for their perseverance on Istrian grounds.

It was when the Socialist system collapsed, when Yugoslavia fell apart, and when two new states were born, Croatia and Slovenia, that the question of linguistic and ethnic borders was raised between the two nations in the north of Istria. In this process, as in the past, some questions were raised: who are these inhabitants of the Istrian north around Buzet and upper Mirna in the ethnolinguistic sense; is their speech a branch of the Alpine or littoral protodialect; and, do they belong to the Kajkavian or Čakavian idiom, Slovenian or Croatian language?

Modern linguistics, despite the existence of the interrogative - relative pronoun *kaj*, due to its Čakavian basis and until today preserved number of Čakavian phonetic, morphologic, lexical and stress-discriminators, does not consider the speeches in the Buzet region as Kajkavian, but as Čakavian. We can find important confirmations of this in the work of the Polish dialectologist Mieczysław Malecki *A Review of Slavic Speeches in Istria*. In this book, provided with six dialectologic maps, Malecki, after numerous visits and field researches in Istria, left a testimony on where to do the speakers of Croatian as well as Slovenian languages reach, and where Istria is Croatian and where it is Slovenian.

A Review of Slavic Speeches in Istria was published in 1930, during the time when the Croatian-Slovenian border in Istria wasn't an interesting issue, thereby without afterthoughts or burdens, objective and led only by the criteria of a scientific research and scientific truth.

I CONFINI LINGUISTICI CROATO-SLOVENI NEGLI STUDI DIALETTOLOGICI DI M. MALECKI SULL' ISTRIA

Riassunto

Nella parte nord dell'Istria, della più grande penisola dell'Adriatico, per quanto concerne il confine linguistico croato-sloveno non ci sono mai stati disaccordi.

Parte dei due popoli slavi, da secoli sotto forte pressione attraverso processi di acculturazione da parte dei più potenti e più numerosi vicini dai quali sono stati a lungo tenuti in sottomissione entro i propri confini statali e giuridici, hanno da sempre posto resistenza all'egemonia degli stranieri lottando per la propria sopravvivenza in territorio istriano.

Appena con il crollo del sistema socialista, con la disfatta della Jugoslavia e con la creazione degli stati nazionali dei Croati e degli Sloveni, emerge la questione dei confini etnici e linguistici tra le due popolazioni nel nord dell' Istria.

Nel fare ciò, come già nel passato, si è cercato di rispondere alla domanda chi fossero in senso etnolinguistico gli abitanti del nord dell' Istria, più precisamente attorno a Pinguente e lungo il corso superiore del Quieto, se la loro parlata fosse un ramo del *dialetto alpino* o di quello *litoraneo* e se le menzionate parlate appartenessero all' idioma *caicavo* oppure *ciacavo*, alla lingua croata o a quella slovena. La linguistica moderna, nonostante l' esistenza del pronome interrogativo – relativo *kaj*, in virtù dello sfondo *ciacavo* e delle frequenti discriminanti fonologiche, morfologiche, lessicali e prosodiche *ciacave*, ritiene le parlate del pinguentino *ciacave* e non *caicave*. Di questo problema troviamo importantissime conferme nell' opera del dialettologo polacco Mieczysław Małecki *Przegląd słowiańskich gwar Istriji. Z 6 mapami*. Nel suo libro, corredato da sei mappe dialettali il Małecki testimonia fino a dove arrivano i parlanti della lingua slovena e fino a dove della lingua croata, fino a dove si protende l' Istria slovena e fino a dove l' Istria croata.

La sua opera, basata su una ricerca oggettiva sul campo e condotta esclusivamente in termini scientifici, è stata pubblicata nel 1930 quando il confine croato-sloveno in Istria non interessava ancora nessuno.